

ПЕРЕДМОВА

Аграрна політика, що впливає з економічної політики держави, спроможна створити відповідне економічне середовище для ефективного функціонування виробничого потенціалу аграрної галузі. Для України як держави, де аграрний сектор є одним з ключових секторів економіки, існування всебічно науково обґрунтованої, цілеспрямованої, конструктивної аграрної політики, яка б за своєю логікою та принципами не лише відповідала курсу на прискорену ринкову трансформацію економічної системи країни, але й була її провідною ланкою, стимулювальним фактором є надзвичайно важливим питанням.

Звичайно, формування та реалізація аграрної політики є прерогативою державних органів влади. Разом з тим глибоке розуміння причин та цілей державного втручання в діяльність аграрного сектору, сучасні знання щодо практичних аспектів її здійснення та економічних наслідків застосування окремих інструментів є важливим напрямом підготовки висококваліфікованих фахівців аграрного профілю. Тому при їх підготовці важливим є забезпечення сучасних та глибоких знань не лише щодо теоретичних підходів до формування та практичних аспектів здійснення аграрної політики, але й однозначного тлумачення окремих термінів і визначень.

Практика показує, є чимало слів і термінів, що дуже поширені, але їх зміст різними людьми розуміється неоднаково. Враховуючи, що в українській мові зустрічається немало термінів, які б цілком передавали зміст, вкладений в них, наприклад, як в англійській мові, важливим є адекватне сприйняття їх значення.

Глосарій основних термінів з дисципліни «Аграрна політика», що представлений до уваги здобувачів вищої освіти, а також усіх зацікавлених читачів, є спробою автора узагальнити та систематизувати основні з них, оскільки бачення загальної картини тих чи інших процесів, що відбуваються в аграрному секторі економіки загалом і розвитку сільських територій або сільськогосподарського виробництва зокрема, починається саме з правильного розуміння змісту термінів, що використовуються при розгляді зазначених питань.

А

Аграрна політика – це: 1) комплекс законодавчих та соціально-економічних заходів, спрямованих на сталий розвиток сільського, лісового та водного господарства, забезпечення продовольством населення України. Існує два підходи до розуміння аграрної політики: у *вузькому розумінні* під нею розуміють систему цілей і заходів, спрямованих на розвиток аграрного сектора економіки. У даному випадку «аграрну політику можна визначити як діяльність держави, спрямовану на створення господарсько-фінансових і політичних ринкових умов в аграрному секторі, яка реалізується шляхом впливу на економічні процеси, що протікають у ньому, через форми та методи, найбільш дієві в області аграрної економіки»; у *широкому розумінні* до аграрної політики включають: політику розвитку аграрного сектора; продовольчу політику, що стосується споживання продуктів харчування основними групами і прошарками населення; агропромислову політику, пов'язану з проблемами обслуговування сільського господарства, включаючи торгівлю, переробку, сферу виробництва засобів виробництва для сільського господарства; зовнішньоторгову політику. Широкого трактування традиційно дотримуються в ЄС; 2) комплекс державних інструментів в галузі сільського господарства, які спрямовані на динамічний та ефективний розвиток аграрного сектору, забезпечення на даній основі зростання життєвого рівня населення у сільських територіях та сталий розвиток сільського господарства у довгостроковій перспективі. До сфер застосування аграрної політики належать: ринкова та цінова політика; структурна політика; інститути; трансфертна політика; політика розвитку сільських територій; суспільні блага (навколишнє середовище, здоров'я тварин); прямі виплати; управління ризиками; політика у галузі клімату; енергетична політика; технологічна політика; політика у галузі споживання; 3) заходи державного управління розвитком агропромислового виробництва по одному чи одночасно кількох політично задекларованих, економічно забезпечених, соціально захищених напрямках; 4) діяльність держави направлена на формування господарсько-фінансових та політичних рамок умов в аграрному секторі, які реалізуються шляхом впливу на економічні процеси, що в ньому відбуваються, через форми і методи, найбільш дієві у сфері аграрної економіки; 5) цілеспрямована діяльність держави, обмежена ресурсами, бюджетом і часом, яка покликана забезпечити продовольчу безпеку країни.

Аграрна розписка – це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання виробника сільськогосподарської продукції виплатити кошти або в майбутньому поставити продукцію в обмін на отримані матеріальні ресурси.

Аграрна структура – поєднання технічних, економічних, соціальних, організаційних та економічних чинників, співвідношення і пріоритетність яких визначається характером аграрної політики.

Аграрна тактика – курс на вирішення конкретних задач конкретного етапу розвитку агропромислового виробництва і задоволення потреб населення в продуктах харчування, а виробничої сфери в сировині на поточний момент, на близьку перспективу шляхом своєчасної зміни шляхів організації господарських зв'язків, перегрупування ресурсів.

Аграрне виробництво – галузь матеріального виробництва, що займається вирощуванням культурних рослин та розведенням домашніх тварин для забезпечення населення продуктами харчування, а промисловості – сировиною.

Аграрне законодавство – це сукупність нормативно-правових актів та норм, що встановлюють, закріплюють і виражають аграрну політику та регулюють аграрні відносини. Розрізняють наступні сфери імплементації та реалізації норм аграрного законодавства: земельні відносини; соціально-трудова відносини; аграрний ринок; фінансові відносини; оподаткування; товарообіг; інфраструктура та розвиток логістичних систем; аграрна освіта та наука; розвиток сільських територій.

Аграрний фонд – державна спеціалізована бюджетна установа, уповноважена Кабінетом Міністрів України провадити цінову політику в агропромисловій галузі економіки України. Займає важливе місце у підтримці рівноваги на ринку сільськогосподарської продукції. Має за кінцеву мету сприяння задоволенню потреб населення і забезпеченню продовольчої незалежності України, запобігання ускладненням та необґрунтованому зростанню цін на ринках об'єктів державного цінового регулювання. Пріоритетним завданням Аграрного фонду стали формування *державного інтервенційного фонду* – державного запасу окремих видів сільськогосподарської продукції, який повинен гарантувати продовольчу безпеку держави. Наповнення державного інтервенційного фонду відбувається шляхом здійснення інтервенційних заходів, таких як спотові закупівлі. Закупівлі здійснюються за цінами, не нижче мінімальних гарантованих, що забезпечує сільгосптоваровиробникам належний рівень ефективності виробництва.

Агробізнес – це бізнес, що пов'язаний з аграрним виробництвом.

Агропромислове виробництво – це виробництво сільськогосподарської продукції, її промислова переробка та виготовлення з неї продовольчих і непродовольчих товарів

Агропромисловий комплекс (АПК) – це сукупність секторів національної економіки, зайнятих виробництвом, переробкою, зберіганням і доведенням до споживача сільськогосподарської продукції. У складі АПК

виділяють такі сфери: *аграрно-сировинну* (сільське та лісове господарство); *ресурсну або фондівиробничу* (галузі, які забезпечують АПК засобами виробництва і виробничими послугами, включаючи будівництво, ремонтні та меліоративні роботи); *переробну* (галузі, що займаються заготівлею, переробкою, реалізацією сільськогосподарської продукції); *виробничу, ринкову та соціальну інфраструктуру* (галузі, які забезпечують загальні умови соціально-економічного розвитку, шляхово-транспортне господарство, зв'язок, складське господарство, агроторгові дома, біржі, підготовка кадрів, житлові та культурно-побутові об'єкти, кредитні установи, страхові компанії тощо).

Агрохолдинг (з економічної точки зору) – це компанія, яка володіє контрольним пакетом акцій або частками в паях інших (дочірніх) організацій, при цьому отримуючи можливість контролю та управління ними, або ж своєрідне соціально-економічне об'єднання сільськогосподарських товаровиробників у цілях більш ефективного ведення агробізнесу, які зберігають юридичну самостійність і перебувають у певній субординаційній економічній залежності від правових рішень, які приймаються головною компанією з урахуванням корпоративних комерційних інтересів учасників агрохолдингу. Агрохолдинг не є особливою організаційно-правовою формою юридичної особи (суб'єкта господарювання), а є різновидом холдингової компанії або публічного акціонерного товариства, що об'єднує й контролює аграрних товаровиробників.

Агфляція (аграрна інфляція) – тенденція до випереджального збільшення ціни на продовольство і технічні культури сільськогосподарського походження в порівнянні із загальним зростанням цін або зростанням цін у несільськогосподарській сфері.

Адміністративний тягар – це адміністративні види діяльності, якими фермерам та представникам адміністративних установ доводиться займатись лише через юридичні зобов'язання і які не створюють ніякої реальної цінності.

Адміністративно-командна система – спосіб економічної організації суспільства, за якого усі питання вирішують державні органи, а господарська діяльність повністю планується центральними органами влади.

Актуальний – важливий для дійсного часу, злободенний.

Альтернатива – необхідність вибору з двох чи декількох виключаючих одна одну можливостей при рішенні того чи іншого питання; кожна з можливостей, які виключають одна одну.

Амортизація – це систематичний розподіл вартості необоротних активів, що амортизується (первісна мінус ліквідаційна вартість) упродовж строку їх корисного використання експлуатації).

Амортизаційні відрахування – це специфічний вид фінансових ресурсів. З одного боку, амортизаційні відрахування - це витрати підприємства, тому що їхню суму, нараховану на виробничі необоротні активи, включають у собівартість продукції, робіт, послуг. Водночас, у складі виторгу (доходу) від реалізації продукції суму амортизаційних відрахувань розглядають як цільовий фонд, складову фінансових ресурсів, призначених для відтворення зношених у процесі виробництва необоротних матеріальних і нематеріальних активів.

Антропогенні катастрофи – це непередбачені події біотичної або абіотичної природи, викликані людською діяльністю, що призводять до значних економічних збитків в наслідок суттєвих порушень в функціонуванні систем сільськогосподарського виробництва та лісового господарства.

Асоціація – це договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. Асоціація не має права втручатися у виробничу і комерційну діяльність будь-кого з її учасників.

Аспект – точка зору, з якої розглядаються чи сприймаються ті чи інші предмети, поняття, явища.

Б

База оподаткування – це фізичний, вартісний чи інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується податкова ставка і який використовується для визначення розміру податкового зобов'язання.

Безпека продуктів харчування – це термін, який визначає, наскільки той чи інший продукт є безпечним для споживання людиною. Його іноді плутають з продовольчою безпекою, яка визначає, наскільки продукти харчування є доступними, тобто наявними фізично, та наскільки населення може собі дозволити їх купити.

Біогаз – це газоподібне біопаливо. В основному, отримується за анаеробної ферментації біологічної сировини (наприклад, гною, залишків та біовідходів, енергетичних культур). Дозволяє використовувати його в такий же спосіб, як природний газ. Біогаз також може бути отриманий шляхом газифікації лігноцелюлозного матеріалу (наприклад, деревної тріски, соломи, кукурудзяних стебел) або через попередню обробку паром і ферментами.

Біодизель – це рідке біопаливо, в основному з рослинних олій (наприклад, ріпакової, соняшnikової та арахісової), окремих залишків, тваринних жирів та олій/масел, а також з водоростей.

Біо-енергетичні культури (рослини) – це культури, які вирощуються для отримання енергії, а не для їжі або волокна. Вони включають олійні культури (наприклад, ріпак, соя, соняшник), крупи (наприклад, пшениця, ячмінь, кукурудза, жито), цукрові буряки, цукровий очерет і багаторічні культури (наприклад, міскантус, плантації з коротким оборотом рубки, евкаліпта).

Біоенергія – це енергія, що виробляється з біологічних джерел (тобто за допомогою рослин та тварин), але яка не зазнала геологічних змін (як корисні копалини). Носії біоенергії можуть бути як твердими (дерево, солома), рідкими (біодизель, біоетанол) чи газоподібними.

Біоетанол – це рідке біопаливо, яке отримують переважно шляхом ферментації вуглеводів. Різноманітність сировини, які містять вуглеводи, що можуть бути піддані бродінню в цілях отримання біоетанолу є значною – від круп, молока (лактози), картоплі і до цукрового буряку, цукрового очерету і вина.

Біологічне різноманіття – це різноманіття живих організмів, включаючи всі джерела життя: наземні, морські та інші водні екосистеми і екологічні комплекси, частиною яких вони є. Біологічне різноманіття включає в себе гене-тичне різноманіття (усередині виду) різноманіття видів і різноманіття екосистем.

Біомаса – це вся жива матерія плюс вся матерія, що була живою, але знаходиться в процесі розпаду. Термін біомаса в сільськогосподарському контексті може нести більш вузьке значення – рослинні рештки, які можуть бути використані як джерело енергії – дерево, рослини, водорості, залишки, стічні води, гній, побічні продукти промислової переробки, а також тверді побутові відходи.

Біопаливо – це паливо (біодизель, біоетанол, біометан), яке виробляється біологічним способом, на відміну від геологічного процесу. Біопаливо може бути в твердому, рідкому або газоподібному вигляді.

Біопаливо другого покоління – це біопаливо, яке отримують з рослинного матеріалу, який не може бути використаний в якості їжі (див. перше покоління біопалива, яке отримується з матеріалів, які мають альтернативу використання в якості їжі). Біопаливо другого покоління отримується переважно через ферментацію целюлози з різних матеріалів, включаючи відходи біомаси, деревини і стебел зернових культур, або інших спеціально вирощених для бродіння та ферментації у біопаливо рослин, таких як міскантус (тростина).

Біопаливо першого покоління – це біопаливо, яке виробляється з зернових, цукрових чи олійних культур. В ЄС найбільш важливу роль відіграє біодизель, вироблений з ріпаку.

Бонітування ґрунтів – це порівняльна оцінка якості ґрунтів за їх основними природними властивостями, які мають сталий характер та суттєво впливають на врожайність сільськогосподарських культур, вирощуваних у конкретних природно-кліматичних умовах.

В

Валова продукція сільського господарства – частина валового суспільного продукту, створена в сільському господарстві, обсяг продукції землеробства і тваринництва, виробленої за певний період і вираженої у вартісній формі.

Верховна Рада України – це єдиний орган законодавчої влади, що вповноважений ухвалювати закони. Зокрема, ВРУ визначає державну політику в сфері агропромислового комплексу, встановлює правові засади його функціонування, затверджує національні та інші програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку села, встановлює обсяги бюджетного фінансування, напрямки та обсяги інвестиційної політики.

Виключні ринкові заходи – це інструменти ринкового управління, що призначені для створення умов для стабілізації цін та, через це, стабілізації доходів фермерів. Сільськогосподарське виробництво залежить, зазвичай, від довгострокових інвестицій, кліматичних умов, контролю за здоров'ям рослин та тварин, мінливих світових ринків. Ці та інші фактори іноді призводять до значних ринкових потрясінь, які в середньо- та довгостроковій перспективі загрожують життєздатності сільськогосподарського виробництва. В цьому випадку державні органи можуть вживатись до виключних ринкових заходів.

Виробничі дотації товаровиробникам – це пряма бюджетна підтримка товаровиробників в галузях рослинництва і тваринництва.

Витрати виробництва – це сукупні витрати живої й уречевленої праці на виробництво певного виду продукції або вартість використаних факторів виробництва. *Постійні витрати* – витрати, величина яких не змінюється залежно від зміни обсягу випуску продукції і які фірма повинна сплачувати навіть тоді, коли вона нічого не виготовляє (витрати на експлуатацію будівель, споруд і обладнання, орендна плата, виплата відсотків за кредитом, заробітна плата апарату управління, витрати на охорону тощо). *Змінні витрати* – витрати, величина яких змінюється залежно від зміни обсягу виробництва.

Відсторонення (сільськогосподарських площ) – тимчасове виведення сільськогосподарських земель з використання. Програма, запроваджена наприкінці 1980-х з метою зменшення пропозиції на ринку продовольства. В той час існувала загроза надмірного перевиробництва, тому даний захід мав на меті сприяти контрольованості пропозиції на ринку. З урахуванням подальшого позитивного розвитку аграрних ринків, програму було призупинено в 2008 році і остаточно скасовано у 2009 році в рамках «health check» реформи САП.

Внутрішня конвергенція – це процес оптимізації використання різних ставок виплат із національних та регіональних фондів кожною державою-учасницею з метою досягнення усередної ставки виплат для всіх держав учасниць до 2019 року. Реформа САП 2013 року ввела положення про те, що вартість гектара є основою для встановлення виплат в рамках Базових програм виплат компенсацій відповідно до яких країни-учасниці повинні прагнути до уніфікації умов. З метою досягнення такого рівня держави-учасниці мають право обирати, яку ставку застосовувати: національну чи регіональну.

Внутрішня підтримка – це будь-яка внутрішня субсидія чи інший інструмент, який використовується для підтримки цін виробників вище рівня, який існує в міжнародній торгівлі на даний час: прямі платежі виробникам, включаючи компенсаційні виплати, та інструменти зниження витрат на виробництво та маркетинг, які доступні лише в сільському господарстві. Внутрішня підтримка є одним з напрямків перемовин у рамках Угоди по сільському господарству СОТ та Доського раунду розвитку (Доха-раунд).

Г

Галузь – це частина аграрного виробництва, яка відрізняється від його інших частин кінцевою продукцією, набором засобів виробництва (предметів і знарядь праці), технологією виробництва і його організацією, а також, нерідко, професійним складом працівників.

Генеральна угода з тарифів і торгівлі (англ. **GATT** –*General Agreement on Tariffs and Trade*) – це Угода СОТ, що регулює міжнародну торгівлю. Прийнята у 1944 році паралельно із заснуванням одноіменної міжнародної організації. На поточний момент організація припинила свою діяльність, а остання версія угоди була прийнята у 1994 році.

Генетичні ресурси – це біологічні ресурси, що містять базовий генетичний матеріал для сільськогосподарських культур та тварин. Загалом даний термін відноситься до живого генетичного матеріалу, що має потенційну цінність для людей. У випадку сільського господарства поняття

генетичних ресурсів охоплює генетичну різноманітність і мінливість рослин та тварин відповідно до різноманітних екосистем, а також мінливість і різноманітність мікроорганізмів і безхребетних у ґрунті. Протягом століть, фермери використовували генетичний потенціал для селекції з метою покращення виробничих якостей різноманітних сільськогосподарських культур та порід тварин. Проте, останнім часом, селекційні заходи по покращенню визначених характеристик (наприклад, підвищення врожайності) призвели до загрозливого звуження діапазону матричних (батьківських) видів. В умовах учасних викликів таких як адаптація до кліматичних змін, подолання новітніх хвороб, питання збереження традиційних (базових, матричних) сортів та видів потребує особливої уваги, що дозволяє підтримувати продовольчу безпеку та забезпечує безпечність продуктів харчування. Генетичні ресурси в даний час зберігаються або в їх природному середовищі існування та екосистемах, або на збереженні і відтворенні зразків в генних банках даних, насінневих банках і колекціях зародкової плазми.

Генетично модифікований організм – це будь-який організм, окрім людини, в якому генетичний матеріал був змінений так, як не є можливим природнім шляхом, через схрещування чи природню рекомбінацію.

Географічне маркування – це позначення, що використовується на товарах, які мають певну специфіку, властивості або брендовість відносно їх географічного походження. Типово, географічне маркування відповідає географічному регіону походження товару. Сільськогосподарська продукція, як правило, має специфічні якісні характеристики відповідно до місця її виробництва, на які впливає сукупність еколого-кліматичних факторів. Проставлення географічного маркування в першу чергу – це питання національного законодавства, культурно-історичної ідентифікації та сприйняття споживачів (наприклад, «Шампанське», «Текіла» або «Рокфор»).

Групи суспільного діалогу – це групи представників організацій громадянського суспільства на національному чи регіональному рівні. Ці організації включають професійні об'єднання та інші неурядові спілки, які залучені до фермерства, економіки сільських територій, виробництва та переробки продуктів харчування, аграрної торгівлі, охорони навколишнього середовища, захисту прав споживачів та інших пов'язаних питань.

Господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, що спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Грошова оцінка земельних ділянок – це визначення грошового еквіваленту земельної ділянки на рентній основі. Вона може бути

нормативною і експертною. *Нормативна грошова оцінка земельних ділянок* – капіталізований рентний дохід із земельної ділянки, визначений за встановленими і затвердженими нормативами; використовується для визначення розміру земельного податку, втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель тощо. *Експертна грошова оцінка земельних ділянок* – результат визначення вартості земельної ділянки та пов'язаних з нею прав оцінювачем (експертом з питань оцінки земельної ділянки) із застосуванням сукупності підходів, методів та оціночних процедур, що забезпечують збір та аналіз даних, проведення розрахунків і оформлення результатів у вигляді звіту; використовується при здійсненні цивільно-правових угод щодо земельних ділянок.

Д

Демпінг – реалізація товарів за значно нижчими цінами, нерідко нижчими, ніж витрати виробництва, з метою усунення конкурентів на ринку.

Дерегулювання аграрного сектора економіки – суттєве обмеження прямого і безпосереднього втручання держави у справи контрагентів аграрного ринку, кількісне зменшення адміністративно-правових регуляторів та усунення різноманітних бюрократичних перешкод на шляху їх розвитку.

Державна допомога – поняття, яке є досить широким і охоплює весь спектр заходів та інструментів (проста фінансова допомога, непряма підтримка, така як податкові пільги, кращі умови для придбання або оренди землі, кредит або гарантії отримання кредитів від банків на кращих умовах, ніж звичайні ринкові ставки тощо), за допомогою яких господарюючі суб'єкти можуть отримати економічні переваги. Як правило, держави-члени не можуть надавати допомогу підприємствам. В принципі, виплати у відповідності з правилами Європейського Союзу також розглядаються як державна допомога, якщо держава-член має таке право. У контексті спільної аграрної політики такою допомогою також є виплати з розвитку сільських територій. Оскільки законодавство ЄС обмежує держави-члени в праві здійснювати прямі виплати, то вони не розглядаються як державна допомога. Законодавці (Європейський парламент і Рада) можуть прийняти рішення про те, що правила державної допомоги не відносяться до фінансової допомоги, наданої державами-членами, як це зроблено наприклад із виплатами щодо Розвитку сільських територій, в частині окремих видів діяльності, тобто діяльності, пов'язаної з продукцією. Але навіть якщо це державна допомога, то можливо, що державі-члену може бути дозволено надавати допомогу, тому що договір передбачає ряд

виключень, коли державна допомога може бути визнана сумісною з внутрішнім ринком. Для оцінки цієї сумісності, Європейська Комісія визначила різні набори правил. У тих випадках, коли правила державної допомоги застосовуються в принципі, держави-члени можуть надавати платежі, якщо вони мають низьке значення (правило *de minimis*), якщо вони були затверджені Комісією після повідомлення держави-члена, або, якщо державна допомога здійснюється у відповідності до заздалегідь визначених винятків. У тих випадках, коли держава-член, передбачила державну допомогу для своїх фермерів без попереднього схвалення Європейською Комісією, і які, на думку Комісії, несумісні для внутрішнього ринку, фермерів можуть зобов'язати повернути кошти (див сумісна державна допомога, нелегальна державна допомога, несумісна державна допомога, незаконна державна допомога).

Державна інтервенція – це одним з інструментів управління ринку в рамках загальної організації ринку, який також виконує запобіжну функцію, є державна інтервенція. Здійснюється у випадках, коли ринкова ціна продукту досягає граничного значення. Тоді може бути прийнято рішення щодо вилучення частини продукту з ринку (шляхом його закупівлі) і тимчасового переміщення його на зберігання. Пізніше, коли ціни відновлюються, продукт може бути реалізований на внутрішньому ринку (у визначений спосіб) або ж експортований.

Державна фінансова політика як складова економічної політики, – це система заходів державної влади щодо мобілізації та використання фінансів для досягнення визначених цілей та завдань. Головним завданням фінансової політики є пошук і запровадження оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів з метою стимулювання матеріального виробництва та соціального захисту населення. Вона здійснюється за різними напрямками, до найважливіших з яких, як правило, належить бюджетна, грошово-кредитна, фінансово-валютна та податкова політика.

Державне регулювання – форма цілеспрямованого впливу держави через систему економічних, правових і адміністративних методів з метою забезпечення або підтримання тих чи інших економічних процесів, створення сприятливих умов для їх розвитку.

Державне регулювання сільського господарства – це економічний вплив держави на виробництво, переробку і реалізацію сільгосппродукції, сировини і продовольства, а також виробничо-технічне обслуговування й матеріально-технічне забезпечення агропромислового виробництва.

Державне регулювання цін окремих видів сільськогосподарської продукції – це механізм встановлення державою ціни рівноваги (фіксінг) на рівні, не нижчому за мінімальну закупівельну ціну та не вищому за максимальну закупівельну ціну при дотриманні антимонопольного

законодавства і правил добросовісної конкуренції. Водночас держава не буде втручатися в процес ціноутворення за межами організованого аграрного ринку, крім нормативно визначених випадків тимчасового адміністративного регулювання цін. При цьому Кабінет Міністрів України може застосовувати такі інструменти впливу: *обмеження рівня торгової націнки* (знижки) на гуртовому або роздрібному ринку; *установлення граничних рівнів рентабельності* переробників товару і осіб, які надають послуги із зберігання аграрної продукції; *установлення граничних цін* продажу на рівні максимальної (мінімальної) закупівельної ціни (лише на період прийняття висновку антимонопольним комітетом України про наявність узгоджених дій суб'єктів ринку та/або рішення на захист економічної конкуренції; *установлення нетарифних обмежень* (квот) щодо імпорту або експорту; визначення як обов'язкової передумови *митного оформлення експорту* придбання об'єкта цінового регулювання на експортній сесії аграрної біржі.

Державний земельний кадастр (ДЗК) – єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами. Державний земельний кадастр включає: а) кадастрове зонування; б) кадастрові зйомки; в) бонітування ґрунтів; г) економічну оцінку земель; г) грошову оцінку земельних ділянок; д) державну реєстрацію земельних ділянок; е) облік кількості та якості земель.

Директива – обов'язкова для виконання провідна вказівка про цілі перспективного розвитку, що включає загальну мету дій і розрахована на тривалий період.

Дієвість аграрної політики – її прямий і опосередкований вплив на соціально-економічний розвиток аграрного сектору та національної економіки загалом.

Добробут – це: 1) ступінь задоволення певних потреб окремої людини, який характеризує забезпеченість населення необхідними матеріальними й духовними благами, що залежить від рівня розвитку суспільства; 2) тривалий процес урівноваження життєво необхідних біологічних та фізичних, а також складних соціальних потреб матеріального й духовного характеру; 3) позитивний фізичний, соціальний та ментальний стан, який є результатом діяльності не тільки індивіда, але й доступності суспільних благ та відносин з іншими людьми. Він є наслідком задоволення базових потреб, відчуття сенсу життя у людей та можливості досягнення важливої для них особистої мети та участі у суспільному житті. Все вищезазначене повинно підтримуватися умовами, що включають у себе

гарне здоров'я, фінансову забезпеченість, наявність оплачуваної роботи, суспільну взаємодопомогу, можливість стати членом суспільної групи, щоб проявити свої інтереси, а також здорове та приємне середовище існування.

Добробут економічний – це частина добробуту, що є результатом споживання благ та послуг і має грошову форму. В сучасній економічній теорії під економічним добробутом розуміють не тільки матеріальні і фінансові блага і послуги (побутова техніка, продукти харчування, одяг, цінні папери, побутові послуги тощо), що придбані індивідом, а й нематеріальні блага і послуги (інформація, знання, освіта, виховання тощо). Оскільки в основі економічного добробуту лежать грошові доходи, то загальновизнаним показником індивідуального економічного добробуту є реальний дохід індивіда, а добробуту суспільства (країни) – рівень національного доходу на душу населення.

Добробут людини і суспільства – це інтегральна оцінка всіх аспектів життєдіяльності людини, яка показує, наскільки «добре» прожитий деякий період її життя.

Добробут сільськогосподарських тварин – це забезпечення здоров'я та доброго стану сільськогосподарських тварин. Тварини не мають страждати від голоду, спраги, дискомфорту, болю, травм та хвороб, мають бути позбавлені від страху та страждання. При інших рівних умовах це означає, що у фермерів, які дотримуються даних стандартів, ціна продуктів, які вони виробляють, буде вищою, ніж у тих фермерів, які таких стандартів не дотримуються.

Добробут споживача – це персональні вигоди від споживання товарів і послуг. У теорії індивідуальний добробут визначається індивідуальною оцінкою споживача відповідно до задоволення його / її потреб, запропонованій ціні та доходу. Для точної оцінки добробуту споживачів необхідна інформація щодо індивідуальних переваг. На практиці економіка добробуту визначається добробутом споживачів через надлишок споживання.

Довгострокова аграрна проблема полягає у відносному падінні доходів у сільському господарстві у довгостроковій перспективі порівняно із доходами в інших секторах економіки.

Договір – угода між двома і більше сторонами (фізичними чи юридичними особами), що встановлює для його учасників відповідні права і зобов'язання.

Договір оренди землі – це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства.

Додана вартість в сільському господарстві – це чисте виробництво сектору після додавання всієї продукції виробленої за вирахуванням продукції проміжних ланок. Вона рахується без відрахування амортизації виробничих заходів та вичерпування природних ресурсів.

Дорадчі послуги – це послуги, які надаються фермерам (або власникам лісових ділянок і малим чи середнім підприємцям у сільських територіях) з метою сприяння підвищенню економічної та екологічної ефективності діяльності їх господарств. Ці послуги надаються цілеспрямовано і включають в себе консультації, що враховують специфіку господарства, з метою підвищення рівня його прибутковості та екологічності. Такі послуги включають в себе будь-які економічні, соціальні і екологічні аспекти, по яких їх отримувач має потребу в отриманні консультацій для покращення своєї господарської діяльності.

Дотації державні – кошти, що спрямовуються на відшкодування різниці в цінах, спричиненої державною політикою регулювання цін.

Е

Економіка добробуту (*welfare economics*) – це сучасна наука про економічний добробут індивідів; це розділ економіки, який оперує мікроекономічними підходами й техніками для оцінки рівня та якості життя, благополуччя, процвітання; значною мірою щодо забезпечення загальної рівноваги в економіці між економічною ефективністю й кінцевим розподілом благ.

Економічна оцінка земель – це оцінка землі як природного ресурсу і засобу виробництва в сільському і лісовому господарстві та як просторового базису в суспільному виробництві за показниками, що характеризують продуктивність земель, ефективність їх використання та дохідність з одиниці площі. Економічна оцінка земель різного призначення проводиться для порівняльного аналізу ефективності їх використання. Дані економічної оцінки земель є основою грошової оцінки земельної ділянки різного цільового призначення. Економічна оцінка земель визначається в умовних кадастрових гектарах або у грошовому виразі. Вона визначається за продуктивністю, окупністю затрат, диференційним доходом, місцезнаходженням, екологічним значенням, інженерним облаштуванням території тощо і проводиться на землях сільськогосподарського призначення незалежно від форм власності не рідше як один раз у 5-7 років юридичними особами, які отримали ліцензії на проведення робіт із землеустрою.

Економічна політика – це поведінка держави відносно національної економіки; певна система дій, спрямованих на заохочення або зміну економічних процесів.

Експорт – це вивіз із митної території країни за кордон товарів і послуг без зобов'язання їхнього зворотного повернення.

Експортна дотація – це термін, що є синонімом експортної субсидії, використовується частіше у рамках САП ЄС. Експортні субсидії можуть виплачуватись ЄС торгівельним компаніям, які експортують певні сільськогосподарські товари до третіх країн. Дотація зазвичай покриває різницю між ціною внутрішнього ринку ЄС та ціною світового ринку. В 2013 році експортні дотації були зведені до нульового рівня і можуть бути відновлені знову лише у разі виникнення таких ринкових умов, коли застосування виключних ринкових заходів може бути виправдане.

Експортна субсидія – це термін, що є синонімом експортного відшкодування. Термін «експортна субсидія» частіше використовується в контексті СОТ, а термін «експортне відшкодування» – в контексті САП ЄС. В контексті міжнародної торгівлі експортні субсидії є спеціальними інструментами підтримки, такі як готівкові виплати, що надаються урядом для підтримки експорту, зазвичай, коли ціни на внутрішньому ринку є вищими за ціни світового ринку.

Експортне мито – це вид податків, що стягуються при експорті продукції. Вони можуть бути зібрані безпосередньо з експортерів або опосередковано через відповідні державні структури, що платять виробникам ціну нижчу за світову. Таким чином, експортне мито змушує підтримувати ціну країни, що експортує нижчою, ніж світову ціну на величину мита.

Експортні кредити (в контексті СОТ) – це спеціальні інструменти стимулювання як пряме фінансування, ре-фінансування, підтримка відсоткової ставки, страхування та гарантування експортних кредитів, відкладене виставлення рахунків, а також інші види прямого і непрямого втручання держави з метою підтримку експорту.

Екстенсифікація – це визначення стосується екстенсивних методів ведення сільського господарства, які характеризуються низьким рівнем витрат та випуску продукції і які є зазвичай відносно трудомісткими. Воно може відноситись як до рослинництва, так і до тваринництва. Екстенсифікація – це, наприклад, коли фермер використовує меншу кількість добрив чи пестицидів або зменшує щільність тварин на гектар сільськогосподарських угідь, якщо він виробляє яловичину чи молоко. Певні інструменти розвитку сільських територій можуть підтримувати фермерів, які господарюють екстенсивно, якщо це приносить екологічні переваги (виплати у рамках агро-кліматичних заходів).

Емфітевзис – це довгострокове, відчужуване та успадковане речове право на чуже майно, яке полягає у наданні особі користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб з метою

отримання плодів та доходів від неї з обов'язком ефективно її використовувати відповідно до цільового призначення.

Етапність аграрної політики – розподіл у часі пріоритетів і завдань аграрної політики.

Ефективність праці – економічна категорія, що визначає досягнення найбільших результатів в інтересах суспільства при наявних виробничих ресурсах та їх витратах.

Є

Європейська спільнота з розвитку сільських територій (ENRD) являє собою форум для об'єднання сільської частини Європи (створена в 2008 році Європейською Комісією, щоб допомогти державам-учасникам ефективно здійснювати власні програми розвитку сільських районів та територій). Також виступає у ролі платформи для обміну ідеями та досвідом впровадження програм розвитку сільських територій та шляхів щодо їх вдосконалення. Основними зацікавленими сторонами є національні сільські мережі, державні органи, члени місцевих ініціативних груп та інших організацій щодо розвитку сільських територій у Європі.

Європейське інноваційне партнерство (EIP) створене з метою сприяння сільськогосподарської продуктивності та стійкості й забезпечує робочі взаємозв'язки між сільським господарством, біо-економікою і наукою на регіональному, національному рівнях та на рівні Європейського Союзу. Крім того, він покликаний сприяти підвищенню ефективності використання іновачій, що пов'язані із програмами розвитку сільських територій, а також дослідницькими та інноваційними заходами, що підтримуються ЄС. Реалізація таких заходів відбувається через робочі групи, в яких ключовими виконавцями є фермери, науковці, дорадники, громадські організації та підприємства. Оперативні групи працюють в колі інтересів усіх взаємопов'язаних суб'єктів і реалізують проекти спрямовані на перевірку та впровадження інноваційних практик, процесів, продуктів, сервісів і технологій. В прикордонних регіонах або на рівні ЄС операційні групи працюють зокрема шляхом застосування кластерних ініціатив, пілотних та демонстраційних проектів.

Європейський аграрний гарантійний фонд був створений у вересні 2005 року і розпочав свою роботу на початку 2007 року. Він утворився в результаті реструктуризації Європейського аграрного фонду регулювання та гарантування (замість відділення гарантування). Фонд забезпечує фінансування для Прямих виплат фермерам з метою регулювання

сільськогосподарських ринків, а також з метою ветеринарного нагляду, охорони здоров'я та фіто санітарного контролю, реалізації продовольчих програм та інформаційних заходів.

Європейський аграрний фонд розвитку сільських територій був створений у вересні 2005 року і розпочав свою роботу на початку 2007 р. Він утворився в результаті реструктуризації Європейського аграрного фонду регулювання та гарантування (замість відділення регулювання). Це єдине джерело фінансування від Європейського Союзу для розвитку сільських територій.

Єдина загальна організація ринку (sCМО) – це набір заходів, який дозволяє Європейському Союзу контролювати і адмініструвати, безпосередньо або опосередковано (через організації виробників, підтримуваних операційними програмами), на ринках сільськогосподарської продукції. Ці правила викладені в Положенні про Єдину систему регулювання ринкових відносин. Метою управління ринком є стабілізація ринків (з точки зору пропозиції, споживання та ціни поставки) і, таким чином забезпечити, з одного боку, доходи фермерів та уникнення надмірного падіння цін, а з іншого, забезпечення гарантованої пропозиції якісного продовольства за розумною ціною для споживачів. До 2007 року в ЄС діяли 21 така організація, які разом покривали близько 90% продукції фермерських господарств. З метою спрощення Європейський Союз об'єднав їх в єдиний комплекс, відомий як Єдина загальна організація ринку.

Єдиний сільськогосподарський податок – це податок, що справляється з сільськогосподарського підприємства з одиниці земельної площі та після обчислення не змінюється протягом року.

3

Завдання – це: 1) плани, що мають чіткі, однозначні, конкретно визначені цілі, які не можна тлумачити двозначно; 2) види робіт, які необхідно виконати певним способом та в обумовлений термін. Передбачають роботу з предметами праці, знаряддями праці, інформацією, людьми тощо.

Завдання аграрної політики (основні): необхідність своєчасних перетворень і реформувань в АПК; завершення аграрної і земельної реформ; стабілізація і розвиток агропромислового виробництва; забезпечення продовольчої безпеки України; забезпечення населення якісним продовольством і сировиною; підтримка економічного пріоритету сільського господарства перед іншими галузями економіки; пріоритетність

розвитку соціальної сфери села; захист вітчизняних товаровиробників у сфері агропромислового виробництва. Залежно від тривалості періоду і характеру вирішуваних завдань аграрна політика поділяється на аграрну стратегію і аграрну тактику.

Закон – притаманні явищам реального світу тенденції зміни, руху та розвитку, які визначають загальні етапи і форми виникнення і самоорганізації систем, що розвиваються, у природі, суспільстві та духовній культурі людства.

Закономірність – послідовний прояв дії закону у реальному житті або найбільш важливі і повторювані у часі тенденції, що відображають стійкі зв'язки між елементами систем управління.

Заставна закупівля – зарахування до державного продовольчого резерву об'єкта державного цінового регулювання – предмета застави у разі, коли бюджетна позика та/або плата за її використання не були погашені у строк, передбачений договором.

Зацікавлені сторони (Стейкхолдери) – це індивідуальна особа чи організація, яка має інтерес чи бере участь в певній організації чи процесі. Стейкхолдери можуть впливати або можуть бути об'єктом впливу дій, цілей та політики даної організації. В контексті аграрної політики стейкхолдерами є: фермери та їх представники; сільськогосподарські виробники, та виробники, які залежать від сировини, щоб виробляється в сільському господарстві; переробники та оптова торгівля; аграрні трейдери; уряди, відповідальні за політику та управління; неурядові організації.

Звід чинних нормативних документів ЄС – це французький термін, що відноситься до правової системи європейського Союзу, який означає сукупний орган законодавства Європейського союзу, що складається з первинного (договорів і протоколів) і вторинного законодавства (постанови, директиви і рішення) і ґрунтується на прецедентному праві Європейського Суду. Звід включає цілі Європейського Союзу, його політику і правила. Звід є фундаментальним і динамічним, постійно доповнюється. Всі держави-члени повинні застосовувати законодавство ЄС, оскільки воно переважає національне законодавство. Країни-кандидати повинні прийняти Звід й інтегрувати документи у власні правові системи, перш ніж вони можуть приєднатися до Європейського Союзу.

Зв'язаний тариф – це тарифна ставка, яка фіксується у результаті перемовин у рамках вступу до СОТ і яка є частиною переліку поступок країни. Якщо країна – член СОТ підвищує ставку тарифу вище рівня зв'язаної ставки, то країни, що влучені цим підвищенням, мають право на зустрічні еквівалентні заходи щодо експорту даної країни, або на компенсацію, як правило, у формі зниженої ставки тарифу на інші групи товарів, які експортуються до даної країни.

Зелені прямі виплати – це виплати фермерам за умови, коли вони застосовують у своїй діяльності інструменти, що позитивно впливають на клімат та навколишнє середовище. В ЄС країни-члени мають до 30% прямих виплат призначати на зелені виплати. Базовими умовами, яких при цьому мають дотримуватись фермери, є: багаторічне пасовище; диверсифікація сільськогосподарських культур; 5% (пізніше 7%) сільськогосподарської площі має бути «площею екологічного фокусу». За рішенням країни-члена ЄС фермер може замість дотримання даних базових вимог застосовувати інші інструменти, які вважаються еквівалентними (наприклад, відповідний сівообіг замість диверсифікації сільськогосподарських культур).

Земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування та з визначеними щодо неї правами.

Земельна реформа – це процес створення організаційно-правових, економічних, наукових та інших соціальних засад для здійснення різних форм господарювання, в результаті якої формується земельний устрій країни прийнятний для ефективної господарської діяльності на землі. *Метою земельної реформи* є реформування існуючих земельних відносин на основі вибору форм і методів господарювання, вискоелективного та екологічно безпечного використання сільськогосподарських угідь, охорони й відтворення родючості ґрунтів, вирішення на цій основі продовольчої проблеми і створення конкурентоздатного агропромислового комплексу. *Завданням земельної реформи* є: перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну та колективну власність, а також у користування підприємствам, установам і організаціям з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатокладної економіки, раціонального використання та охорони земель.

Земельна частка (пай) – право на умовну земельну частку в гектарах з відповідною грошовою оцінкою без виділення у загальному масиві земель.

Земельні відносини – це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. *Суб'єктами земельних відносин* в Україні визнано громадян, юридичних осіб, органи державної влади та місцевого самоврядування. *Об'єктом* – землі, земельні ділянки та права на них.

Земельні угіддя – це ділянки землі, що систематично використовуються або придатні до використання для конкретних господарських цілей і які відрізняються за природно-історичними ознаками.

Зменшення маржі – це ситуація, коли вартість засобів виробництва сільськогосподарського виробника (добрива, пального, робоча сила) зростає,

а ціна на продукцію, яку вони виробляють, падає, йде мова про зменшення маржі фермера.

Зміст аграрної політики – перелік найголовніших завдань, які необхідно розв'язати на певному етапі розвитку аграрного сектору. Вони можуть мати перспективний, поточний та оперативний характер.

Зниження преференцій – це зниження рівня переваг для країн, що розвиваються, пов'язане із переговорами, котрі відбуваються в рамках програми розвитку в Давосі і спрямовані на зниження рівня непреференційних обов'язків. Якщо переговори закінчаться успішно, непреференційні обов'язки буде знижено, але пільгові мита залишаться на попередньому рівні.

Зовнішня конвергенція – введений реформою САП 2013 року, термін зовнішня конвергенція означає робити політику між країнами-членами справедливішою. Політика стає справедливішою тому, що національні пакети для прямих виплат все більше стають врегульованими чи то вгору чи вниз, з метою зближення з середнім рівнем ЄС. Національні пакети тих країн-членів, де середня виплата (в Євро на гектар) є нижче 90% середньої поступово збільшується (по одній третій різниці між теперішньою ставкою та 90% від середньої). Національні пакети для країн-членів, що отримують вище середньої кількості є відповідно скоригованими донизу. Існує гарантія того, що кожна держава-учасниця досягає мінімального середнього рівня прямого платежу на національному або регіональному рівні до 2019 року.

I

Ідентифікація – встановлення тотожності.

Імідж (англ. *Image* – образ) – відносно стійке уявлення про який-небудь об'єкт; штучно сформований образ політика, фірми, підприємства, товару.

Імобільний – 1) нерухомий; нездатний до швидкого пересування; 2) нездатний швидко орієнтуватися в ситуації, знаходити потрібні форми діяльності.

Імобільність ресурсів у сільському господарстві полягає в тому, що незважаючи на падіння цін на продукцію, а отже, і доходів товаровиробників, не відбуватися їх відтік з сільськогосподарської галузі у більш прибуткові сфери діяльності.

Імпорт – це ввезення на митну територію країни імпорту товару (товарів), призначеного для споживання у цій країні.

Імпортна квота – це максимальна кількість товару, яку країни-імпортери можуть ввезти за нульовою чи зниженою ставкою мита.

Інвестиції – вкладення капіталу з метою одержання прибутку або усі види майнових і інтелектуальних цінностей, вкладені в об'єкти підприємницької й іншої діяльності для одержання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту.

Інвестиційний клімат – це узагальнена характеристика сукупності соціальних, економічних, організаційних, правових, політичних, соціокультурних передумов, що зумовлює привабливість і доцільність інвестування в ту або іншу господарську систему (економіку країни, регіону, корпорації).

Індекс людського розвитку (ІЛР) (до 2013 р. – «Індекс розвитку людського потенціалу» (ІРЛП)) – інтегральний показник, що розраховується щорічно для міждержавного порівняння і вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості і довголіття, як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території. Він є стандартним інструментом при загальному порівнянні рівня життя різних країн і регіонів.

Індекс споживчих цін – це показник, що характеризує зміни у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Він є показником зміни вартості фіксованого набору споживчих товарів та послуг у поточному періоді до його вартості у базисному періоді.

Інноваційний процес – це сукупність неперервно здійснюваних у просторі і часі якісно нових прогресивних змін, які носять назву процесів впровадження нової техніки.

Інновація – результат діяльності зі створення, впровадження, використання нових рішень у будь-якій сфері діяльності.

Інновація аграрна – це різновид інновації, що реалізується в аграрному секторі економіки з метою підвищення ефективності його діяльності та забезпечення стабільного розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва.

Інституції / інститути (у контексті політики) – це послідовний та організований шаблон поведінки чи дій (встановлений за законом чи традицією), який саморегулюється відповідно до загальноприйнятих норм. Наприклад, політичні інститути в будь-якій галузі задіяні (і регулюють її) в боротьбі інтересів і розподілі сфери впливу, а економічні інститути (такі як ринок) стимулюють та регулюють виробництво та перерозподіл товарів та послуг.

Інструменти державної політики в АПК (інструменти регулювання) – це прийоми, що використовуються державою для забезпечення пропорційності у господарстві країни, формування системи соціальних компенсацій (податки, кредити, банківські проценти, цінові

межі, цільові дотації та інвестиції). Основними інструментами прямого державного регулювання є: нормативно-правові акти, макроекономічні плани та цільові комплексні програми, державні замовлення, централізовано встановлені ціни, нормативи, ліцензії, квоти, державні бюджетні витрати, ліміти тощо. Інструменти державного регулювання аграрного сектору умовно розділити на дві групи: а) інструменти для підвищення ефективності аграрного виробництва; б) інструменти щодо забезпечення соціальної захищеності сільського населення та розвитку соціально-виробничої інфраструктури сільських територій.

Інструменти аграрної політики – це прийоми, які уряд застосовує, щоб досягти певних змін. Три принципові категорії даних інструментів застосовуються в аграрному секторі. Перша – *цінова аграрна політика*. Два основних типи цінових інструментів можуть бути застосовані з метою впливу на ціни факторів виробництва та вироблених товарів. Квоти, тарифи, імпорتنі субсидії та квоти, податки або субсидії для експорту прямо збільшують чи зменшують об'єми торгівлі, а отже і піднімають чи знижують внутрішні ціни. Ці інструменти застосовуються лише до зовнішньої торгівлі, а не до внутрішнього виробництва. Внутрішні податки чи субсидії, навпаки, створюють трансферти між державним бюджетом та місцевими виробниками чи споживачами. Деякі інструменти створюють відхилення внутрішніх цін від світових. Друга категорія інструментів є всеохоплюючою на національному рівні. *Макроекономічні інструменти* включають рішення центрального уряду щодо податків і витрат (фіскальна політика), контролю обсягів грошової маси (монетарна політика), та застосування цінових інструментів на макрорівні, які впливають на курс національної валюти (обмінний курс), та щодо внутрішніх чинників (заробітна плата, ставки оренди землі, кредитні ставки тощо). За виключенням політики на ринку землі, дані інструменти не застосовуються з метою конкретного впливу на аграрний сектор. Але макроекономічні інструменти, незалежно від їх призначення, можуть урівноважувати ефекти цінових інструментів аграрної політики. Окрім цінових та макроекономічних інструментів, уряди здійснюють вплив на аграрний сектор шляхом *суспільної інвестиційної політики*. Державні бюджетні кошти можуть бути інвестовані в сільське господарство з метою підвищення продуктивності та зниження витрат на виробництво. Найбільш поширеними інвестиційними інструментами є інвестиції в науку та дослідження для розвитку нових технологій, в інфраструктуру (дороги, іригація, порти, маркетинг), в специфічні аграрні проекти для підвищення виробничих потужностей та демонстрації нових технологій, в освіту та підвищення кваліфікації для підвищення рівня якості людського капіталу на селі.

Інтеграція – процес об'єднання зусиль для досягнення загальних цілей.

Інтервенційні закупівлі – це: 1) засіб протидії падінню цін на сільськогосподарську продукцію нижче певного рівня, що має забезпечити належний рівень доходів товаровиробників; 2) закупівля урядом надлишків продукції визначених товарів, коли ринкові ціни загрожують впасти нижче встановлених мінімальних (інтервенційних) цін.

Інтервенція (в економіці) – економічний вплив одного суб'єкта на справи й дії іншого, проведений за допомогою проникнення у сферу цих дій, вкладення й розміщення в ній власних грошових коштів.

Інфраструктура – сукупність галузей та видів діяльності, що обслуговують різні сфери економіки (фінансові інституції, транспортні сполучення, зв'язок, консалтингові служби, комунальне господарство, охорону здоров'я тощо).

Інфраструктура виробнича – це сукупність галузей виробничого обслуговування, які забезпечують функціонування основного виробництва (ремонтно-технічна служба; служба електропостачання; агрохімічна, меліоративна, селекційно-племінна, ветеринарно-санітарна служби тощо)

Інфраструктура ринкова – це система установ, підприємств, організацій і служб, які забезпечують рух товарів і послуг, грошей, цінних паперів, робочої сили, завдяки якій здійснюється рух потоків сировини, товарів і послуг (аграрні біржі, гуртові ринки, аукціони, власна торговельна мережа сільськогосподарських товаровиробників і переробних підприємств тощо).

Інфраструктура соціальна – це комплекс галузей і підприємств, які функціонально створюють умови для відтворення робочої сили і забезпечують нормальну життєдіяльність людей. Ця сфера охоплює освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство, пасажирський транспорт і зв'язок, культуру, побутове обслуговування тощо.

К

Кадастр походить від латинських слів «*caput*», що означає «податковий предмет» та «*capetastrum*» – «опис податкових предметів». Спочатку під кадастром розумілася книга, в якій вказувалися відомості про предмет оподаткування. З виникненням і розвитком держави земля стала основним джерелом державних доходів і у зв'язку з цим об'єктом оподаткування. Внаслідок цього на певних етапах розвитку суспільства з'явилася необхідність у точному обліку земель, а відтак і їх оцінці як об'єкта господарювання її оподаткування.

Кадастрове зонування – це встановлення: а) місця розташування обмежень щодо використання земель; б) меж кадастрових зон та кварталів; в) меж оціночних районів та зон; г) кадастрових номерів (території адміністративно-територіальної одиниці). Кадастрове зонування не встановлює прав та обов'язків, а лише фіксує існуючий правовий режим та є технічним засобом обліку земель.

Кадастрові зйомки – це комплекс робіт, виконуваних для визначення та відновлення меж земельних ділянок», що включають: а) геодезичне встановлення меж земельної ділянки; б) погодження меж земельної ділянки з суміжними власниками та землекористувачами; в) відновлення меж земельної ділянки на місцевості; г) встановлення меж частин земельної ділянки, які містять обтяження та обмеження щодо використання землі; д) виготовлення кадастрового плану.

Кадрова політика – система поглядів, вимог, принципів, що визначають основні напрями, форми і методи роботи з персоналом.

Кадрове забезпечення сільськогосподарського виробництва – це комплекс заходів соціального й економічного характеру, спрямованих на задоволення потреб галузей рослинництва і тваринництва у кваліфікованих кадрах з метою підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та, на цій основі, поліпшення рівня життя сільських мешканців, забезпечення їх робочими місцями, встановлення справедливого рівня оплати праці, досягнення високого освітнього рівня сільського населення, задоволення очікувань сільських мешканців щодо їх професійної самореалізації в агровиробничій сфері.

Капітальні вкладення – це витрати не лише на створення нових, але й на розширення, реконструкцію та модернізацію діючих об'єктів.

Квота (лат. *quota* – скільки) – норма, доля або частина чогось доступного в рамках можливих угод і договорів. Квоти визначають частку суб'єктів ринку у виробництві, споживанні, експорті, імпорті тощо товарів та послуг.

Квоти на виробництво – це обмеження на кількість певного товару, яка може потрапляти на внутрішній ринок. Застосовуються до виробників (молоко) або переробників (цукор) товару.

Квоти на цукор – це обмеження на кількість цукру, який переробні підприємства можуть продавати на ринку для харчових цілей. «Цукрові» квоти були запроваджені в 1968 року на початку загальної організації ринку цукру. Квоти встановлюються для кожної держави-члена чи регіону Радою і Парламентом, в той час як на національному рівні відбувається розподіл квот для окремих компаній. Цукор, який виробляється понад квоту, може бути реалізований виключно для виробництва біо-етанолу, дріжджів, промислових або фармацевтичних товарів або ж експортований в межах ліміту, встановленого СОТ. Кількість квоти понаднормового цукру, що не

була використаною, може бути перенесена на наступний маркетинговий рік, яку будуть вважати першою продуктовою квотою року. Цукрові квоти завершуються 30 вересня 2017 року.

Квотування (від лат. *quote* – скільки) – це встановлення державними органами відповідно до чинного законодавства, міжнародного права та різних міжнародних актів, угод обмежень щодо виробництва товарів, міжрегіональних товарних або фінансових операцій, експортно-імпортних поставок. Квотування здійснюється з метою створення конкурентного середовища, захисту вітчизняного ринку, стабілізації цін на внутрішньому ринку.

Кластер – це: 1) географічно близька група пов'язаних підприємств і взаємодіючих інститутів у відповідній галузі, що поєднані спільностями і взаємодоповненнями; 2) угруповання незалежних ініціатив, малих, середніх та великих стартапів / ініціатив, дорадницьких служб та/або дослідницьких установ, яке сформоване з метою стимулювання економічної та інноваційної діяльності шляхом підтримки інтенсивної взаємодії, спільного використання потужностей та обміну знаннями та досвідом. Таким чином, кластери сприяють ефективному трансферу знань, налагодженню зв'язків та розповсюдженню інформації серед ініціатив-учасників.

Коефіцієнт імпортозалежності – це показник, що розраховується наступним чином: $\text{імпорт} \times 100 / (\text{виробництво} + \text{імпорт-експорт})$. Якщо цей коефіцієнт відняти від 100%, то залишок покаже частку товару, яка виробляється всередині країни. При користуванні даним коефіцієнтом має бути врахований той факт, що він відображає реальну ситуацію лише в тому разі, якщо імпортовані товари використовуються переважно для внутрішнього споживання, а не реекспортуються.

Коефіцієнт номінальної підтримки споживача – це показник, що вимірюється співвідношенням між вартістю витрат на споживання продовольчих товарів вітчизняного виробництва, з урахуванням підтримки виробників та світовими ринковими цінами без підтримки споживачів.

Коефіцієнт номінальної підтримки виробників – це показник, що розраховується як співвідношення між ціною, яку отримують виробники (включаючи оплату за тону товару і за виключенням зборів з ціни, базованих на обсязі продукції) і цінами на кордоні. Оскільки ціни та об'єми не можуть бути агрегованими для різних продуктів, коефіцієнт номінальної підтримки виробників для країни розраховується із застосуванням вартості трансфертів, які базуються на виробництві товару.

Комісія Кодекс Аліментаріус була створена в 1963 році ФАО і Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) з розробки продовольчих стандартів, керівних принципів і пов'язаних з ними текстів,

таких як кодекси, практики в рамках Спільної програми ФАО / ВООЗ по стандартам на харчові продукти. Основними цілями цієї програми є захист здоров'я споживачів і забезпечення справедливої торгової практики в торгівлі харчовими продуктами, а також сприяння координації всієї роботи, виконаної харчових стандартів міжнародними урядовими та неурядовими організаціями.

Компенсація – відшкодування за що-небудь, а також сума, яку виплачують як винагороду.

Компенсаційні виплати – це виплати на підтримку виробників. Доповнюють систему підтримки цін, при якій уряд гарантує, що виробники отримуватимуть фіксовану компенсаційну ціну щороку. При такій системі ринкові ціни можуть визначатись попитом та пропозицією, а різниця між ринковою ціною та фіксованою компенсаційною ціною покриватиметься урядом через компенсаційні виплати безпосередньо виробникам.

Комплексна цільова програма – накреслений для планомірного здійснення, об'єднаний єдиною метою та зорієнтований на певні терміни комплекс взаємопов'язаних завдань, а також конкретних соціальних, економічних, наукових, технічних, організаційних заходів.

Компроміс – (лат. *compromissus* – погодження, угода, взаємні поступки) – шлях знаходження різними силами, групами, політичними партіями взаємоприйняттого рішення, примирення позицій через компроміс з питань, що розглядаються для досягнення певних цілей.

Конвергенція – це механізм компенсації, що застосовується до держав-учасниць в рамках Базового положення 1, що здійснюють платежі нижче 90 % від середнього показника по ЄС. Так, наприклад, у випадку Шотландії 130 євро за гектар – це значно нижче, ніж середня виплата по ЄС, 270 євро за гектар.

Конкурентні переваги – див. *ключові фактори успіху*.

Конкурентоспроможність – здатність витримувати конкуренцію, протистояти конкурентам.

Конкуренція – спроба одержання винагороди шляхом відсторонення чи випередження суперників, які прагнуть досягти ідентичних цілей; особливий тип соціального конфлікту, метою якого є одержання вигоди, прибутку, доступу до матеріальних чи духовних цінностей з використанням лише таких форм боротьби, що визнані морально-правовими в даному суспільстві.

Конференція в Стрезі (сформульовані принципи спільної агрополітики ЄС) – Конференція Єврокомісії, національних експертів та представників фермерських організацій, де було вирішено, що для досягнення цілей САП, викладених у статті 39 Римської Угоди (нині стаття 39 Договору про функціонування Європейського Союзу). Конференція

була проведена в м. Стреза, на березі озера Маджоре в Італії в липні 1958 року. Завдяки прийнятим тоді рішенням в подальшому було сформовано та запроваджено механізм, відомий як цінова (або ринкова) підтримка.

Кон'юнктура – сукупність ознак, що характеризують поточний стан економіки у визначений період у порівнянні з попереднім періодом часу.

Кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування. За напрямками діяльності кооперативи можуть бути сільськогосподарськими, житлово-будівельними, садово-городніми, гаражними, торговельно закупівельними, транспортними, освітніми, туристичними, медичними тощо. *Сільськогосподарський кооператив* – добровільне об'єднання фізичних і юридичних осіб в іншу юридичну особу на засадах членства, об'єднання пайових внесків, участі у спільній сільськогосподарській виробничій діяльності та обслуговуванні переважно членів кооперативу.

Кооператив виробничий – суб'єкт господарювання, що утворюється виключно фізичними особами для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку.

Кооператив обслуговуючий – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу.

Кооперація – форма організації праці, при якій значна кількість людей діє спільно і скоординовано, беручи участь в одному чи різних, але пов'язаних між собою процесах праці заради досягнення єдиної мети; основою кооперації є взаємна вигода.

Корпорація – це договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників.

Конкуренція – це суперництво між суб'єктами ринкової економіки за найкращі умови виробництва, вигідну позицію на ринку тощо. Вона є тією ринковою силою, що забезпечує взаємодію попиту і пропозиції, яка урівноважує ринкові ціни.

Конкуренція досконала – тип ринкової структури, за якої на ринку працює велика кількість продавців і покупців, які не можуть впливати на

ринкові ціни окремо один від одного, відсутні бар'єри для входу та виходу з ринку; існує вільний доступ до ринку інформації; блага, що реалізуються є одноманітними.

Консорціум – це тимчасове статутне об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення спільної мети.

Концепція – система поглядів, розуміння явищ і процесів; єдиний, визначальний задум.

Концерн – це статутне об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності.

Корисність – це ступінь задоволення, щастя споживача, отриманого від використання якогось блага. *Загальна корисність* – сукупна величина корисного ефекту, отриманого споживачем від використання певної кількості товару чи послуги. *Гранична корисність* – додаткова корисність, отримана споживачем від використання кожної додаткової одиниці товару чи послуги.

Короткострокова аграрна проблема полягає у нестабільності чи у значних річних коливаннях цін на сільськогосподарську продукцію та доходів сільськогосподарських товаровиробників.

Корупція – це правопорушення з боку представників влади чи сторони, яка має політичний вплив, у вигляді незаконних, аморальних чи несумісних з етичними стандартами вчинків.

Л

Ліміт – норма, у межах якої дозволено користуватися чим-небудь; обмеження на що-небудь чи чого-небудь.

Ліцензії – це спеціальні дозволи, які видаються суб'єктам підприємницької діяльності на здійснення окремих її видів. Ліцензування спрямоване на захист економічних інтересів країни, суспільства та його членів як споживачів товарів та послуг. Складовим елементом ліцензування є перелік видів підприємницької діяльності, що мають дозвільний статус.

М

Максимально допустима ціна – *див.* цінова стеля.

Мета аграрної політики – кінцево-цільові завдання, досягнення яких покликана забезпечити аграрна політика відповідно до тих ідей, що були задекларовані стосовно конкретного характеру аграрної політики.

Метод – захід (прийом) або сукупність заходів (прийомів) у певній сфері людської діяльності, спосіб досягнення мети, шлях вирішення будь-якого завдання, виконання певної операції.

Методи аграрної політики – це прийоми (інструменти) державного регулювання економіки АПК. Державне регулювання агропромислового виробництва являє собою систему законодавчого, адміністративного та економічного впливу держави на виробництво, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства. За способом функціонування розрізняють методи прямого та непрямого впливу на аграрну економіку. *Методи прямого впливу* передбачають таке регулювання, за якого суб'єкти економіки змушені приймати рішення, основані не на самостійному економічному виборі, а на вказівках держави. *Методи непрямого впливу* виявляються у тому, що держава, не впливаючи прямо на рішення, що приймають суб'єкти економічної діяльності, створює передумови для цього, щоб при самостійному виборі суб'єкти віддавали перевагу тим варіантам економічних рішень, які відповідають цілям економічної та аграрної політики. Ці методи не порушують ринкової ситуації, стан динамічної рівноваги. *Методами здійснення аграрної політики є:* зниження податкового тиску на сільгоспвиробника; фінансово-інвестиційне забезпечення аграрних перетворень; створення умов для кредитування сільгоспвиробництва; політика державного протекціонізму; конкурсне визначення підрядчиків на держзамовлення; сприяння у створенні інститутів ринкової інфраструктури для АПК; підготовка та перепідготовка кадрів для аграрного сектору; списання, пролонгація боргів; залучення іноземних інвестицій; компенсації.

Методи державного управління адміністративні – це сукупність прийомів, впливів, заснованих на використанні об'єктивних організаційних відносин між людьми та загально-організаційних принципів управління.

Методи державного управління економічні – це система прийомів і засобів прямої дії на суб'єкти підприємницької діяльності шляхом запровадження фінансово-економічних законів і грошово-кредитних відносин з метою створення оптимальних умов, які забезпечують досягнення високих економічних результатів.

Методи державного регулювання економіки – це сукупність способів, прийомів та засобів державного впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Механізм державного регулювання земельних відносин – це сукупність інститутів, форм, методів, важелів та інструментів, які формуючи інституційно-правовий та організаційно-економічний базис впливають на поведінку суб'єктів земельних правовідносин і ринкову

кон'юнктуру, створюючи таким чином передумови для конкурентного розвитку та подолання соціально-економічних проблем суспільства.

Мито – це кількість грошей, які особа чи фірма мають заплатити урядові країни, якщо вони експортують (експортне мито), або імпортують (імпортне мито) товар. Існує декілька видів мит в залежності від способу їх калькулювання. Адвалерне мито рахується у відсотках до вартості товару, до якого воно застосовується (наприклад, 5 % від 100 євро = 5 євро). Другим видом є специфічне мито, яке рахується у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів, наприклад 10 євро за тону, 20 євро за голову чи 30 євро за гектолітр. Термін «мито» є синонімом терміну «митний тариф / імпортний тариф».

Міжгалузеві організації (МГО) – це об'єднання організацій виробників, діяльність яких пов'язана з виробництвом і переробкою, торгівлею та доставкою продуктів харчування в одній чи декількох галузях. Метою такої організації може бути, наприклад, вдосконалення знань щодо виробництва та ринку, допомога щодо координації в розміщенні товару на ринку, вивчення потенційних ринків, розробки стандартних форм договорів, проведення досліджень, вивчення можливостей щодо скорочення використання засобів захисту рослин та лікувальних препаратів для тварин, вдосконалення якості продуктів тощо.

Міжнародний договір – це договір, укладений між державами-членами ЄС. Перший договір був укладений в 1951 році і встановив Європейське об'єднання вугілля і сталі (Паризький договір). За ним послідувало ще два договори, укладені в 1957 році в Римі – щодо Європейського економічного співтовариства (пізніше перейменований в «Європейське співтовариство») та щодо Європейської спільноти з атомної енергії (Євратом). З часом ці оригінальні договори були модифіковані, доповнені і об'єднані за допомогою змін (наприклад, Маастрихтський договір, Амстердамський договір і Лісабонський договір). Створення «Європейського Союзу» в якості загальної концепції, яка охоплює Паризький договір завершилось в 2002 році Лісабонським договором. Після цього Європейський союз замінив Європейське співтовариство.

Мінімально гарантована ціна – це рівень ціни на продукт, що зобов'язується забезпечити товаровиробникам держава.

Мінімально допустима ціна – це законодавчо встановлена ціна, нижче якої заборонено продавати товар. Після її встановлення можливі два результати: 1) мінімальна ціна не є стримуючою, якщо встановлена нижче ціни ринкової рівноваги; 2) мінімальна ціна стає обов'язковою, якщо вона встановлена вище ринкової ціни, призводячи до надлишку.

Міністерство аграрної політики та продовольства України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань

формування та забезпечення реалізації: державної аграрної політики, політики у сфері сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави.

Моральне зношування основних засобів – це процес знецінення діючих основних засобів до настання їхнього повного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного прогресу. Такий знос характеризується втратою основними засобами своєї вартості внаслідок удосконалення застосовуваних та створення нових засобів виробництва, тому не переноситься на вартість створюваного продукту.

Мораторій (від лат. *Moratorius* – що уповільнює, відстрочує) або заборона на продаж та відчуження сільськогосподарських земель означає, що власники землі не можуть вільно розпоряджатися нею, а лише у спосіб дозволений чинним законодавством.

МТС (машинно-тракторна станція) – державне підприємство в якому було зосереджено сільськогосподарську техніку для проведення механізованих робіт з метою надання колгоспам виробничої та організаційної допомоги.

Н

Надлишок виробника – це різниця між ринковою ціною товару і граничними витратами на виробництво. Надлишок виробника визначається площею над кривою пропозиції і нижче лінії ціни. Його розмір залежить від витрат на виробництво.

Надлишок споживача – це різниця між ціною яку покупець згоден заплатити за товар і ціною яку він фактично платить. Загальний надлишок споживача на ринку визначається площею трикутника нижче кривої попиту і вище лінії ціни.

Найменш розвинуті країни (LDCs) – це країни з найнижчими показниками соціально-економічного розвитку, а також людських та інституціональних можливостей. Відповідно до Конференції з питань торгівлі та розвитку під егідою ООН було визначено 48 найменш розвинених країн.

Належні сільськогосподарські та екологічні умови (GAEC) – це умови, на яких сільськогосподарські виробники зобов'язані підтримувати землю, на якій здійснюють діяльність. Тобто: проводити заходи щодо захисту ґрунту від ерозії та збереження органічної речовини у ґрунті, забезпечувати збереження структури ґрунту, проводити заходи щодо збереження та захисту природнього ландшафту. Точні параметри вирішують держави-учасники одноосібно без втручання ЄС.

Науковий техніко-технологічний прогрес (НТП) – це постійний процес створення нових і вдосконалення існуючих знарядь та предметів праці, технологій виробництва, його організацій й управління з метою досягнення більшого економічного і/або соціального ефекту.

Національна академія аграрних наук України – це державна самоврядна наукова організація, яка виконує завдання з наукового забезпечення розвитку галузей АПК України.

Національна «стеля» – це максимальна сума, яка може бути виплачена, державою-учасницею протягом одного року в умовах Єдиної системи виплат або Схемою виплат за єдиною територією. Концепція Національної стелі була введена рефор-мою САП від 2003 року.

Національна сільська мережа (NRN) – це організація, заснована урядами країн-учасниць на підтримку здійснення програми ЄС щодо розвитку сільських територій через організацію мережі державних установ та інших організацій, що беруть участь у розвитку сільських територій. Національні сільські мережі забезпечують важливий зв'язок на рівні держави-учасниці між різними суб'єктами розвитку сільських територій, що беруть участь в реалізації програм розвитку сільських територій, у тому числі місцевих ініціативних груп. Структури, органи і методи управління національних сільських мереж відрізняються у різних країнах. Налагодження тісних взаємозв'язків та обмін інформацією стосовно розвитку сільських територій на національному, регіональному рівнях та в межах ЄС є основними завданнями Національної сільської мережі. Така робота включає організацію та проведення спільних комунікативних заходів. Національні сільські мережі відіграють важливу роль в обміні успішними практиками і належать до європейської мережі сприяння розвитку сільських територій.

Невизначеність – це стан неоднозначності розвитку певних подій у майбутньому.

Нова економічна політика (НЕР) – новий напрямок внутрішньої політики радянської держави, сутність якої полягає у використанні елементів ринкових відносин і різних форм власності.

Новітня аграрна політика – це система цінностей, які держава вбачає в аграрному секторі економіки (або, по-іншому, виставляє перед ним) і гарантує їхнє забезпечення (досягнення).

Норма – це: 1) науково обґрунтовані міри суспільно необхідних витрат ресурсів на виготовлення одиниці продукції заданої якості; 2) визначений, визнаний обов'язковим порядок чи правило (норма поведінки, культури, звичаїв, здійснення певних видів економічної діяльності тощо).

Норматив – це поелементна складова норми, яка характеризує кількість вироблених або використаних у споживанні товарів (робіт, послуг, ресурсів) на будь-яку одиницю, наприклад, на душу населення, на одного зайнятого, на одиницю часу (площі, об'єму), на одну гривню ВВП тощо.

Носії аграрної політики – юридичні та фізичні особи, які мають визначене законом право приймати аграрно-правові рішення і здійснювати аграрно-політичні заходи.

О

Об'єктом аграрної політики виступають процеси розвитку аграрної економіки в частині: ефективності сільськогосподарського виробництва, розвитку аграрного ринку та його інфраструктури, зовнішньоторговельної діяльності, розвитку сільських територій, формування продовольчої та енергетичної безпеки.

Облік кількості земель – відомості, які характеризують кожну земельну ділянку за площею та складом угідь.

Облік якості земель – відомості, які характеризують земельні угіддя за природними властивостями та набутими властивостями, що впливають на їх родючість, а також за ступенем забруднення ґрунтів.

Оптимальний – найкращий, найбільш сприятливий, кращий з можливих.

Орієнтири – плани, що мають характер наряду дій і не прив'язують управління до жорстких конкретних цілей, тобто надають у певних межах свободу дій.

Органічне сільське господарство – це всеохоплююча система управління господарством та виробництва продуктів харчування, яка включає в себе передовий досвід у галузі захисту навколишнього середовища, високий рівень біологічного різноманіття, природозбереження, застосування найвищих стандартів добробуту тварин та способи виробництва, які відповідають перевагам споживачів щодо виробництва продуктів з використанням лише натуральних речовин та процесів.

Оренда – наймання, тимчасове користування будівлями, земельною ділянкою, обладнанням, виробничими площами, машинами тощо на договірних засадах.

Оренда землі – це своєрідна договірна форма землекористування, зміст якої становлять строкове, платне володіння та користування земельною ділянкою сільськогосподарського призначення у межах, встановлених законодавством та договором, що передбачає передачу її власником орендареві, який відповідає вимогам, визначеним законом, для здійснення

переважно підприємницької та іншої діяльності з використанням природних властивостей земель за умови їх раціонального використання.

Орендна плата – це обов’язковий платіж, який орендар сплачує орендодавцю за користування отриманим майном (землею).

Особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.

II

Паритет цін – співвідношення цін, що показує, скільки несільськогосподарських товарів та послуг може придбати сільськогосподарський виробник за одиницю своєї продукції.

Підприємство – це самостійний суб’єкт господарювання, який має права юридичної особи і здійснює свою діяльність (виробничу, комерційну, науково-дослідну) з метою одержання прибутку. У ньому відбувається безпосереднє поєднання факторів виробництва: землі, капіталу та праці.

Підприємство приватне (приватно-орендне) з орендними відносинами – це самостійно господарюючий статутний суб’єкт, який здійснює виробничу і комерційну діяльність на базі як власного, так і орендованого майна і землі з метою одержання прибутку. При цьому власник землі і майна бере в оренду землю і майно у інших членів КСП, що реформувалося, з обов’язковим укладанням договору, де визначаються розмір плати за оренду майна і землі та права і обов’язки сторін. Приватно-орендні підприємства, на відміну від господарських товариств і кооперативів, не належать до форм колективного господарювання. При цьому члени реорганізованого КСП, передавши свої земельні частки і майнові паї приватному підприємству чи фермерському господарству в оренду, не стають членами цих підприємств. Вони можуть бути їх працівниками на контрактній основі.

Підприємство сільськогосподарське – це юридична особа, основним видом діяльності якої є виробництво та переробка сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої становить не менше 75 % загальної її суми.

Пільга – полегшення кому-небудь, надане як виключення з загальних правил.

Передбачення – узагальнене, обґрунтоване припущення про майбутній стан суспільства, ринку, виробництва, явищ природи чи явищ, невідомих у даний момент, але які піддаються виявленню.

План – заздалегідь намічений порядок, послідовність здійснення якої-небудь програми, виконання роботи, проведення заходів; система заходів, спрямованих на досягнення цілей з зазначенням її мети, змісту, обсягу, методів, засобів, послідовності та строків виконання.

Платники податків – це фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з ПКУ, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів.

Податки – це встановлені вищим органом законодавчої влади обов'язкові платежі, які сплачують фізичні та юридичні особи до бюджету у розмірах і термінах, передбачених законодавством.

Податкова пільга – передбачене законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору та/або сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених чинним податковим законодавством.

Податкові канікули – це звільнення від сплати окремих податкових платежів на певний термін з метою залучення інвестицій у розвиток пріоритетних галузей економіки, зменшення податкового навантаження тощо. Податкові канікули зазвичай надаються новоствореним суб'єктам господарювання та ґрунтуються як правило, на їх звільненні від сплати податку на прибуток протягом визначеного періоду часу (наприклад, 3-5 років). Даний інструмент податкового стимулювання дозволяє збільшити чистий дохід суб'єкта господарювання, одержаний протягом терміну дії податкових канікул, що стимулює інвестиції в такий проект.

Поземельна книга – це документ Державного земельного кадастру, який містить наступні відомості про земельну ділянку: кадастровий номер; площа; місцезнаходження (адміністративно-територіальна одиниця); склад угідь; цільове призначення (категорія земель, вид використання земельної ділянки в межах певної категорії земель); нормативна грошова оцінка; відомості про обмеження у використанні земельної ділянки; відомості про межі частини земельної ділянки, на яку поширюється дія сервітуту, договору суборенди земельної ділянки; кадастровий план земельної ділянки; дата державної реєстрації земельної ділянки; інформація про документацію із землеустрою, на підставі якої здійснена державна реєстрація земельної ділянки, а також внесені зміни до цих відомостей; інформація про власників (користувачів) земельної ділянки відповідно до

даних про зареєстровані речові права у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно; дані про бонітування ґрунтів.

Політика – курс, напрям, на основі якого виробляються та приймаються рішення, заходи щодо формування і виконання різних завдань.

Попит – це кількість продукту, який споживачі готові та спроможні купити за певну ціну протягом відповідного проміжку часу і в певному місці.

Потреба – це нужда, що набула конкретної форми, з урахуванням смаків і переваг конкретного споживача, його соціального статусу, рівня культури, освіти, статі тощо.

Пріоритет – першість, переважне значення, ступінь важливості чого-небудь.

Правила – точне визначення того, що варто робити в конкретній унікальній ситуації.

Правило *de minimis* (мінімальної підтримки) (ВТО) – це мінімальний дозволений рівень підтримки, який не підпадає під скорочення, навіть якщо він викривлює торгівлю. Для розвинутих країн це правило включає специфічну підтримку товару до 5% вартості виробництва, і неспецифічну підтримку у розмірі до 5% від всього сільськогосподарського виробництва. Для країн, що розвиваються, ця цифра складає 10% у обох випадках.

Право – захищена державою можливість, свобода що-небудь робити, здійснювати в рамках установлених законів, норм і правил.

Предметом аграрної політики є система державних і суспільних заходів і прагнень, які визначають умови функціонування сільського господарства.

Приватизація державного майна – це відчуження майна, що перебуває у державній власності, на користь фізичних та юридичних осіб, тобто – роздержавлення майна.

Принцип – основне, вихідне положення якої-небудь науки, теорії; основне правило організації конкретної діяльності.

Принцип обачності був введений Організацією Об'єднаних націй і з'явився у європейському праві на початку 1990-х років. Офіційного визначення даного терміну не існує, але його ідея полягає в тому, що, якщо певна дія чи політичні ризики створюють серйозні чи необоротні наслідки для суспільства чи навколишнього середовища, відсутність наукового консенсусу не має використовуватись як причина для відкладання впровадження ефективних превентивних заходів. Принцип також включає ідею, що в разі невідомої, але потенційно загрозливої дії, відповідальність щодо доведення її незагрозливого характеру лежить на тому, хто цю дію вчиняє. Цей принцип виправдовує підвищений рівень захисту, чим той, що

узгоджений в рамках міжнародних перемовин. Цей принцип застосовується в основному у галузі безпеки продуктів харчування, екології та захисту споживачів і має враховуватись в рамках структурного підходу до аналізу ризиків. Цей принцип особливо важливий для управління ризиками.

Принципи аграрної політики – це теоретично обґрунтовані та перевірені суспільною практикою правила дій, якими керується держава, місцеві органи влади та суб'єкти господарювання при прийнятті рішень в аграрній сфері. Реалізація завдань, що стоять перед аграрною політикою, здійснюється через дотримання певних принципів, головними серед яких є такі: принцип пріоритетності національних особливостей та інтересів при формуванні аграрної економіки; принцип однакового підходу до функціонування різних форм власності в аграрній економіці; принцип розвитку аграрної економіки на засадах ринку; принцип поєднання ринкового механізму з державним регулюванням; принцип соціальної справедливості і соціальної відповідальності.

Природна катастрофа – це природна подія біотичного або абіотичного характеру, що призводить до важливих порушень у системах сільськогосподарського виробництва або лісового господарства і в кінцевому підсумку завдає їм значних економічних збитків.

Природні умови – це тіла й сили природи, які мають суттєве значення для життя і діяльності суспільства, але безпосередньо або опосередковано не залучені до сфери виробничої чи невиробничої діяльності людей.

Пріоритети аграрної політики – першочергові і найважливіші завдання, які потребують особливого фінансування та іншого забезпечення і без яких неможливо виконати інші заходи і завдання аграрної політики. Пріоритетами аграрної політики є: продовольча безпека; конкурентне аграрне виробництво; якість та безпека продовольства; сталий сільський розвиток.

Пріоритети розвитку сільських територій – Європа 2020 (десятилітня стратегія ЄС) пояснює чому і як майбутнє економічне зростання має відбуватись «розумно» (тобто ґрунтуючись на знаннях та інноваціях), «стабільно» (у відповідності з довготривалими потребами планети) та «всеосяжно» (забезпечуючи потреби суспільства в цілому). У відповідності до цієї стратегії Сільський розвиток має на меті досягнути три головні завдання – конкурентоспроможності, природних ресурсів та збалансування територіального розвитку. Ці довгострокові цілі інтерпретуються з погляду пріоритетів, шість з яких визначені в регуляції розвитку сільських територій, наступним чином: 1) стимулювання інновацій, співпраці та розбудова бази знань в сільських територіях; 2) підвищення життєздатності ферми і конкурентоспроможності всіх видів сільського господарства у всіх

регіонах і просування інноваційних технологій і сталого управління лісами; 3) сприяння організації ланцюгів постачання продовольства, у тому числі переробки і збуту сільськогосподарської продукції, заходів з добробуту тварин та управління ризиками в сільському господарстві; 4) відновлення, збереження і зміцнення екосистем, пов'язаних із сільським господарством та лісового господарства; 5) підвищення ефективності використання ресурсів і підтримки переходу до низьковуглецевої і кліматостійкої економіки в сільському господарстві, харчовій та лісовій галузях; 6) сприяння соціальній інтеграції, зменшенню масштабів бідності і економічному розвитку в сільській місцевості.

Прогноз – ймовірне судження про стан визначеного явища в майбутньому.

Прогнозування – розробка припущень чи передумов відносно майбутнього для розробки планів і обґрунтування управлінських рішень.

Програма – план безлічі заходів, система аргументованих наукових передбачень про стан об'єкта в майбутньому, що мають вірогідний, але досить достовірний характер.

Продовольча безпека – це різновид національної безпеки, що характеризується фізичною та економічною доступністю продовольства, а також безпекою продовольчих товарів для споживачів.

Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (FAO) – це міжурядова міжнародна організація, що займається питаннями продовольчих ресурсів і розвитку сільського господарства різних країн. Девіз організації: «допомагаємо побудувати світ без голоду».

Протекціонізм (від лат. прикриття, захист) – це: 1) економічна політика держави, яка полягає в цілеспрямованому захисті внутрішнього ринку від проникнення на нього іноземних товарів; 2) політика захисту національного товаровиробника від іноземних конкурентів. Протекціоністська політика здійснюється двома шляхами: стримуванням імпорту висококонкурентної іноземної продукції та стимулюванням експорту вітчизняної продукції.

Процедура – послідовність всіх операцій, система способів і дій у конкретній ситуації.

Прямі виплати були введені в САП в 1992 році. До прийняття реформи 1992 року САП підтримувала ціни, тобто ринкову ціну, за якою фермерам було вигідно продавати продукцію. Реформа 1992 року скоротила рівень цінової підтримки. Щоб запобігти відповідному рівню падіння доходів фермерів, були введені прямі виплати, що підтримує належний рівень доходів для фермерів та гарантує винагороду за їх суспільну працю.

Прямі цінові субсидії товаровиробникам – це: 1) доплата до ринкової ціни із державного бюджету, які отримують товаровиробники; 2) різниця між мінімально гарантованою ціною продукції та її реальною ціною продажу, що виплачується товаровиробникам із державного бюджету.

Прямі платежі у доход товаровиробників (фермерів) – це прямі виплати тим фермерам, чий річний доход не перевищує певної встановленої межі.

Р

Реєстрація (від польського внесене, записане) – список, письмовий перелік кого-небудь або чого-небудь; книгу для запису справ, документів, майна, земельних володінь тощо. Реєстрація потрібна насамперед для оголошення прав на майно широкому, заздалегідь невизначеному колу осіб у випадках, коли з фактичного стану речей наявність таких прав не очевидна. Так, якщо права на рухоме майно оголошуються іншим особам самим фактом знаходження рухомої речі у власника, то щодо нерухомого майна «фактичного володільця» визначити може бути дуже важко. Саме тому практично в усьому світі права на нерухоме майно підлягають реєстрації.

Режим найбільшого сприяння (РНС) в контексті СОТ полягає в тому, що всі країни-члени СОТ мають при здійсненні міжнародної торгівлі відноситись до торгівельних партнерів однаково. Іншими словами, якщо країна надає певну перевагу у торгівлі одній країні, вона має надати цю перевагу і всім іншим країнам. Більш конкретно, РНС – це недискримінаційний тариф, який застосовується до всіх імпортованих товарів, за виключенням преференційних тарифів у рамках угод про вільну торгівлю та інших схем, таких як генералізована система преференцій та тарифи всередині квоти. Метою цього принципу є забезпечення недискримінаційних відносин між країнами, тобто рівні відношення між всіма країнами. Це принцип закладений у 1-ій статті Генеральної Угоди щодо Тарифів та Торгівлі (ГАТТ) від 1994 року, а також у інших угодах, і є одним з найважливіших принципів СОТ.

Рента виробника – це різниця між мінімальною ціною, за якою виробник готовий запропонувати свій товар, та ринковою ціною цього товару.

Рента споживача – це різниця між максимальною ціною, яку споживач готовий заплатити за товар та ціною, яку він реально платить. Ця різниця показує додаткову корисність, яку отримує споживач від покупки товару.

Ресурс – це 1) запаси чого-небудь, які можна використати в разі необхідності. Грошові цінності, джерела чого-небудь; 2) засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності (адміністративний ресурс); 3) сумарний наробок об'єкта від початку його експлуатації чи поновлення після ремонту до переходу в критичний стан (довговічність) тощо.

Реформа – перетворення, зміна чого-небудь (докорінно чи частково).

Реформа спільної аграрної політики (Реформа САП). У зв'язку зі змінами в сподіваннях громадян, нових соціальних і економічних умов і появи нових технологій, ЄС час від часу здійснює оновлення та доповнення САП. Даний процес носить назву «реформа САП». За історію САП було кілька етапів реформ. Перша велика реформа була запропонована єврокомісаром Реєм МакШері в 1992 році. Вона полягала у зниженні рівня підтримки цін. Для запобігання падіння доходів фермерів, були запроваджені прямі платежі. У 2003 році, під час перебування на посаді комісара Франца Фішлера, спеціальні прямі схеми оплати були включені в єдину схему оплати, прямі платежі були відокремлені від виробництва і був введений ряд нових механізмів (таких як сукупна участь, модуляції, дегресивності, механізм фінансової дисципліни, консультаційні послуги та забезпечення гарних сільськогосподарських та екологічних умов). В 2009 році, під час перебування на посаді комісара Маріанн Фішер Боель, відбулись коректування САП («*health check*»). Функціонування єдиної схеми оплати було спрощено, незв'язані прямі виплати були продовжені, обсяг дотримання сукупних платежів підвищено, програма невикористання земель була остаточно скасована. У 2013 р., під час перебування на посаді комісара Дачіана Чолоша, відбулась остання на сьогодні реформа, яка покликана зробити САП «зеленою» (прямі виплати фермерам дістали додаткові екологічні вимоги) «легкою» (умови прямих виплат фермерам стали більш рівними як всередині, так і між різними державами-членами). Було запроваджено програму підтримки молодих фермерів. Зазвичай, реформа відбувається наступним чином: спочатку публікується документ для обговорення (комунікат) ЄК; далі відбуваються публічні обговорення із залученням зацікавлених сторін – громадськістю, іншими зацікавленими сторонами; далі відбувається розробка законодавчих пропозицій з боку ЄК, які виносяться на розгляд Ради Європи та Європейського Парламенту разом з обґрунтуваннями та очікуваними ефектами; наступним кроком є обговорення Радою і Парламентом законодавчих пропозицій; і, нарешті, прийняття Радою і Парламентом і публікація законодавчих пропозицій у вигляді обов'язкових правил.

Ринкова рівновага – це: ситуація на ринку, за якої величина пропозиції рівна величині попиту.

Ринок – це: 1) інститут або механізм, що зводить до купи покупців (пред'явників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів і послуг; 2) певний спосіб організації економічного життя, характерними ознаками якого є: самостійність учасників економічного процесу; комерційний характер їхньої взаємодії; суперництво (конкуренція) господарюючих суб'єктів; формування економічних пропорцій під впливом динаміки цін та конкурентної боротьби; ціни, що складаються на основі попиту та пропонування.

Ринок землі – це засіб перерозподілу земельних ділянок між власниками і користувачами економічними методами на основі конкурентного попиту та пропозиції, що забезпечує: купівлю-продаж, оренду, заставу тощо земельних ділянок або прав на них; визначення вартості землі та визнання її капіталом і товаром; розподіл простору між конкуруючими варіантами використання земель та суб'єктами ринку.

Ринок капіталів (фінансовий ринок) – це загальна назва тих ринків, на яких надають позики (кредити), продають і купують цінні папери, валюти різних країн, благородні метали, надають страхові послуги.

Ринок позичкового капіталу (грошовий або кредитний ринок) – це один із фінансових ринків, на якому фізичні та юридичні особи, виходячи з різних причин і мотивів, надають і отримують грошові позики (кредити).

Ринок праці (робочої сили) – це: 1) система найму працівників; 2) особливий вид ринку, який представляє собою систему економічних механізмів, суспільних норм та інститутів, які регулюють рух робочої сили та її використання.

Ринок товарів – це ринок, на якому здійснюється купівля-продаж товарів і послуг, включаючи споживчі та інвестиційні товари, науково-технічні розробки та інформацію.

Ринок цінних паперів (фондовий ринок) – це різновид фінансового ринку, на якому торгують цінними паперами.

Рівень самозабезпечення – це показник, який розраховується як співвідношення між виробництвом та виробництвом за вирахуванням експорту і врахуванням імпорту, помножене на 100. Ступінь самозабезпечення може розраховуватись для окремого товару, для групи товарів і, після відповідного перерахування коефіцієнтів для різних товарів, як агрегований показник. В контексті продовольчої безпеки рівень самозабезпечення часто використовується для того, щоб показати, наскільки країна може поклатись на свої власні виробничі ресурси, тобто, чим вище цей рівень, тим вища ступінь продовольчої незалежності. При тому, що даний показник чудово відображує ситуацію з пропозицією

окремих продуктів, певний рівень обережності рекомендований при використанні показника на агрегованому рівні.

Рослинництво – це галузь сільського господарства, яка займається вирощуванням та збором культур на сільськогосподарських угіддях.

С

Сальдо торгового балансу – це різниця між сукупним експортом і імпортом товарів, послуг протягом певного часу.

Санкції – це заходи держави, спрямовані на покарання суб'єктів ринку, які не виконують установлених правил діяльності. У порядку економічних санкцій держава може вимагати сплати неустойки, штрафів, пені за невиконання суб'єктами ринку певних зобов'язань, а також вилучати на користь державного або місцевих бюджетів виручки від незаконної діяльності.

Світова організація торгівлі – СОТ (WTO) – це міжнародна організація, створена 1 січня 1995 року, метою якої є розробка системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням. Це також платформа для торговельних переговорів і вирішення суперечок країн-членів. СОТ замінила собою Генеральну угоду з тарифів та торгівлі (ГАТТ), яка була правовою та інституційною основою багатосторонньої торговельної системи країн-членів. Станом на квітень 2021 року членами СОТ є 164 країни світу.

SWOT-аналіз – один із найпоширеніших аналітичних методів, який дозволяє в комплексі оцінити сильні й слабкі сторони досліджуваного об'єкта, а також можливості й загрози, що впливають на його розвиток. Уперше термін «SWOT-аналіз» був застосований американським академіком Кеннетом Ендрюсом у 1963 році в Гарварді на конференції з проблем бізнес-політики.

Селянське (фермерське) господарство – форма підприємництва громадян України, які виявили бажання переважно особистою працею членів цього господарства виробляти товарну продукцію сільського господарства, займатися її переробкою і реалізацією. Це підприємство є юридичною особою, має назву, печатку і штамп, працює на засадах самоокупності.

Система матеріально-технічного забезпечення – це сукупність підприємств-виробників матеріально-технічних ресурсів, торговельно-посередницьких організацій, сервісних підрозділів, формувань з машиновикористання та державних органів, що регулюють відносини у сфері техніко-технологічного забезпечення виробництва.

Сільське господарство – це: 1) комплекс технологічно і організаційно взаємозв'язаних галузей, які у своїй сукупності утворюють збалансовану, інтегровану і структурно завершену систему, функціонально-компонентна структура якої підпорядкована стабільному нарощуванню продовольчої продукції землеробства і тваринництва; 2) найважливіша сектор національної економіки, що займається вирощуванням та збором культур на сільськогосподарських угіддях, розведенням та вирощуванням сільськогосподарських та інших тварин (свійських і диких) і виробництва їми продукції, наданням послуг у сільськогосподарському виробництві для забезпечення населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною; 3) вид господарської діяльності з виробництва незамінної продукції, що пов'язана з біологічними процесами її вирощування та призначена для споживання в сирому і переробленому вигляді, а також використання на нехарчові цілі. У структурі сільського господарства виділяють дві основні галузі – рослинництво і тваринництво.

Скриньки (СОТ). Згідно умов Угоди по сільському господарству СОТ, інструменти, які країна-член СОТ використовує для підтримки аграрного сектору, відносяться до однієї із категорій, які поділені на скриньки різного кольору: 1) *«Зелена скринька»* – інструменти, що не мають викривляючого впливу на торгівлю, або цей вплив є мінімальним, наприклад, як у разі використання прямих виплат фермерам, не пов'язаних з виробництвом. Дані інструменти не підлягають скороченню згідно домовленостей у рамках СОТ. 2) *«Синя скринька»* – виплати, що застосовуються у рамках програм обмеження виробництва, такі, як прив'язані до виробництва виплати, які обмежені по часу застосування до певних с/г угідь чи певного поголів'я худоби. Дані інструменти не підлягають скороченню згідно домовленостей у рамках СОТ. 3) *«Жовта скринька»* – це інструменти, що мають викривляючий вплив на торгівлю та виробництво, такі як пряма цінова підтримка чи субсидії, прямо пов'язані з обсягами виробництва. Рівень підтримки в рамках даної скриньки має бути зменшений згідно домовленостей СОТ.

Соціальний – суспільний, пов'язаний із суспільством, із суспільними відносинами.

Соціально-економічна система – система, яка органічно поєднує соціальний, економічний і технічний елементи.

Соціально-економічна суть аграрної політики полягає у визнанні того, що аграрний сектор є не просто пріоритетним, а ключовим у відродженні і становленні незалежної національної економіки, гарантом продовольчої безпеки, і що його розвиток має здійснюватися в обґрунтованій збалансованості та паритетності міжгалузевих відносин.

Співробітництво – це особливий вид діяльності, спрямований на пошук і реалізацію взаємовигідних цілей і завдань.

Спільна Аграрна Політика (САП) – це пакет нормативно-правових актів та механізмів їх реалізації, прийнятий ЄС з метою проведення загальної єдиної політики для країн ЄС у аграрному секторі. Загальна мета САП, яка бере початок із 1962 року, полягає в забезпеченні підтримки розвитку сільського господарства в довгостроковій перспективі як основи існування сільських територій. Відповідно до Статті 38 (4) угоди про функціонування ЄС – ЄС повинен забезпечувати проведення сільськогосподарської політики. Угодою передбачено, що розвиток та функціонування зовнішніх ринків агропродовольчої продукції повинен супроводжуватися формуванням САП. Цілі САП до до Статті 39: 1) впровадження інноваційних технологій та раціонального розвитку із метою підвищення ефективності ведення сільськогосподарського виробництва; 2) забезпечити справедливий рівень життя для сільськогосподарського співтовариства; 3) стабілізувати ринок сільськогосподарської продукції; 4) забезпечення продовольчої безпеки (що дає впевненість у безперервному формуванні достатнього продовольчого запасу); 5) доступність до продуктів харчування (контроль та регулювання цінової політики з метою забезпечення всіх верств населення до продуктів харчування).

Сталий розвиток означає задоволення потреб сучасних поколінь без завдання шкоди майбутнім поколінням та їх потребам, або іншими словами краща якість життя як для сучасних, так і для майбутніх поколінь. Сталий розвиток пропонує таке бачення прогресу, в якому переплітаються коротко- та довгострокові цілі, дії на місцевому та глобальному рівні, і в якому переплітаються економічні, соціальні та екологічні теми, які є нероздільними і окремими компонентами прогресу людства.

Стандарт – це: 1) офіційний державний або нормативно-технічний документ галузі, підприємства, що визначає характеристики вимог, яким повинен відповідати певний вид продукції; 2) бажаний результат чи критерій, за якими можна оцінити результати діяльності (показник, за яким оцінюють якість роботи, продукції, тощо).

Стандарти – це єдині норми за типами, марками, параметрами, розмірами і якістю виробів, а також за величинами вимірювань, методами випробування та контролю, правилами пакування, маркування та зберігання продукції, технології виробництва.

Стейкхолдери – див. зацікавлені сторони.

Століпінська реформа (1907 р.) – ряд законодавчих актів царського уряду, спрямованих на перерозподіл селянських земельних ділянок,

надання права виходу з громади, зміцнення приватної власності на землю, ліквідацію обмежень щодо відчуження надільних селянських земель.

Стратегічні цілі державної аграрної політики України: гарантування продовольчої безпеки держави; перетворення аграрного сектора на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки держави; збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації; комплексний розвиток сільських територій та розв'язання соціальних проблем на селі.

Стратегія (від гр. страта тегів – мистецтво полководця) – це загальний, недеталізований план, охоплюючий довготривалий проміжок часу, спосіб досягнення важливої мети. Завданням стратегії є ефективне використання наявних ресурсів для досягнення основної мети. Поняття походить від поняття військова стратегія – наука про ведення війни, одна з областей військового мистецтва, вищий його прояв, яке охоплює питання теорії і практики підготовки до війни, її планування та ведення, досліджує закономірності війни.

Стратегія аграрна – це загальний, недеталізований план, охоплюючий довготривалий проміжок часу, що включає: прогнозування основних тенденцій розвитку АПК; формування концепції удосконалення АПК, принципи організації аграрних відносин.

Структура – взаєморозташування і зв'язок складових частин чогонебудь.

Суб'єкти аграрної політики – це державні та суспільні інститути, що приймають і реалізують агрополітичні рішення або здійснюють вплив на їх розробку (Міністерства; Державні комітети, агентства; Державні комітети ВР; обласні та районні державні адміністрації; політичні партії; громадські організації; аграрна наука).

Суборенда – угода про передачу орендарем орендованого ним об'єкта в оренду третій особі.

Субсидії – фінансова допомога (пряма чи непряма), що надається населенню або підприємствам. До *прямих субсидій* належать дотації, державні інвестиції, підтримка нових форм власності; до *непрямих* – пільгове оподаткування, політика прискореної амортизації та пільгове кредитування;

Субсидування ресурсів (компенсація виробничих витрат) – традиційний вид бюджетного дотування, що припускає часткову компенсацію різних видів виробничих витрат (насіння, добрив, племінних тварин, відсотка по кредиту та інших).

Сукупний вимір підтримки (СВП) є індексом, який вимірює грошову вартість ступеня державної підтримки сектора. СВП, як визначено в Угоді СОТ по сільському господарству, включає в себе бюджетні витрати,

перехід доходу від споживачів до виробників у результаті політики, яка викривлює ринкові ціни.

Суспільна думка – спосіб прояву масової свідомості, що виражає відносини людей до суспільно значимих подій і фактів, до діяльності соціальних співтовариств, груп і окремих осіб.

Сфера аграрної політики – область, межі поширення (діяльності, впливу) аграрної політики на що небудь. Сферами аграрної політики є: виробництво сільськогосподарської продукції; аграрний ринок; інвестиційна, кредитна, фінансова, науково-технічна і технологічна діяльність; оподаткування аграрної діяльності; науково-освітня діяльність; технічне забезпечення; соціально-економічні відносини.

Т

Тактика – короткострокова стратегія для досягнення проміжних цілей, відбиває окремі етапи діяльності.

Тактика аграрна – курс на вирішення конкретних задач конкретного етапу розвитку агропромислового виробництва і задоволення потреб населення у продуктах харчування, а виробничої сфери у сировині на поточний момент, на близьку перспективу шляхом своєчасної зміни шляхів організації господарських зв'язків, перегрупування ресурсів.

Тваринництво – це галузь сільського господарства, яка займається розведенням та вирощуванням сільськогосподарських та інших тварин (свійських і диких).

Тенденція – спрямованість у поглядах чи діях; прагнення, схильність до чого-небудь.

Технологія – спосіб перетворення вхідних елементів (матеріалів, сировини, інформації тощо) на вихідні (продукти, послуги).

Товариство господарське – це юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками. Господарськими товариствами визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди між юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства.

Товариство акціонерне (АТ) – організація, статутний капітал якої сформовано за рахунок пайових внесків акціонерів шляхом придбання ними акцій даної організації.

Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) – це підприємство, створене на засадах угоди між юридичними особами і/або

громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. ТОВ має статутний фонд, розділений на частки у розмірах, вказаних установчими документами – статутом. Законом не встановлена мінімальна кількість учасників ТОВ, проте, максимальна кількість учасників не може сягати більше ста осіб.

Транспарентність у контексті спільної сільськогосподарської політики, це ініціатива, яка вимагає від держав-членів ЄС максимально підвищити доступ громадськості до інформації щодо реалізації політики і її бенефіціарів, в той же час забезпечуючи достатній рівень захисту персональних даних.

У

Угода СОТ про сільське господарство є однією з 29 окремих юридичних документів, долучених до Заключного акту під егідою Угоди про СОТ. Текст був узгоджений протягом 1986-94 років в рамках Уругвайського раунду і має на меті запровадження більш справедливих конкурентних умов. Вона включає в себе конкретні зобов'язання країн-членів СОТ щодо поліпшення доступу до ринків і зниження рівня субсидій у сільському господарстві.

Умови реалізації аграрної політики – формування зовнішнього і внутрішнього економічного середовища, в якому визначальними мають бути загальнонаціональні інтереси, а також запити села і селянина.

Уругвайський раунд багатосторонніх торговельних переговорів (UR) – Раунд багатосторонніх торговельних переговорів (8-й), відомих як Уругвайський раунд, що проводиться в рамках Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, був розпочатий в Пунта-дель-Есте (Уругвай), в 1986 р. і підписаний через вісім років в Марракеші в 1994 році. Містить в собі ряд окремих угод і рішень, в тому числі угоду СОТ про сільське господарство, а також положення, які в подальшому створили Світову організацію торгівлі.

Ф

Фактор (лат. *factor* – «той, що робить, чинить», від *facere* – «діяти», «виробляти», «примножувати»), **чинник** – умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища.

Фактори аграрної політики – це сукупність тих об'єктивних та суб'єктивних чинників, які забезпечують реалізацію ідей аграрної політики. У процесі формування аграрної політики на неї впливає ряд факторів, а саме: традиційні погляди на місце і роль галузей АПК в житті суспільства; проблеми, що періодично виникають або існують постійно;

значні зміни еволюційного характеру; досконалість законодавчої бази і відповідальність на всіх рівнях за її організаційно-виконавче забезпечення; науково обґрунтована послідовність щодо форм власності, в тому числі на землю, шляхів і способів їх реформування; створення достатніх умов для ефективного розвитку всіх форм господарювання; кадрове, ресурсне, фінансове та інформативне забезпечення; науково-технічні й технологічні розробки і рекомендації на рівні «ноу-хау».

Фактори виробництва – це ресурси, необхідні для виробництва товарів або послуг. Класичними факторами виробництва є робоча сила (всі розумові та фізичні здібності людей), земля (природні багатства), капітал (наявні, вироблені засоби виробництва, а також фінансовий капітал).

Фермерське господарство – форма підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону.

Фізичне спрацювання основних засобів – це поступова втрата ними своїх первісних техніко-експлуатаційних якостей, тобто споживної вартості, що призводить до зменшення їхньої реальної вартості.

Фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають за договором лізингу, в результаті укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на термін, не менший того, за який амортизується 60 відсотків вартості об'єкта лізингу, визначеної на день укладення договору.

Фінансові інструменти – це заходи фінансової підтримки, які надаються з бюджету на компліментарній основі і призначені для досягнення однієї чи декількох аграрно-політичних цілей. Такі інструменти включають в себе кредити, гарантії, інвестування в акції (власний капітал), інші інструменти розподілення ризику і можуть (якщо доречно) комбінуватись з субсидіями.

Фінансові ресурси підприємства – це грошові кошти, які є в його розпорядженні і призначені для здійснення поточних затрат і затрат по розширеному відтворенню, платежів по усіх зобов'язаннях та стимулювання працівників. Фінансові ресурси, які знаходяться у розпорядженні сільськогосподарських підприємств, поділяються за характером формування на *власні* (сформовані за рахунок внутрішніх джерел, – прибутку, амортизаційних відрахувань) та *залучені* (кредити, позики, лізинг).

Фірма – економічна одиниця, що самостійно приймає рішення, використовує ресурси для виготовлення і продажу продукції чи послуг з метою одержання прибутку і володіє одним чи декількома підприємствами.

Фокус-зони. Європейський союз виділив шість пріоритетів для розвитку сільських територій. Вони розділені на 18 сегментів, що називаються фокус-зонами. Це дає змогу деталізувати цілі/завдання кожного пріоритету та полегшити планування для його досягнення. Кожна програма розвитку повинна оцінити вартість кожної цілі/завдання по кожній фокус-зоні. Держави-учасниці повинні регулярно повідомляти про виконання зазначеного плану. Фокус-зони не слід плутати із еко-локаціями.

Фритредерство – зовнішньоторговельна політика, яка передбачає свободу торгівлі та невтручання держави у підприємницьку діяльність.

Функція – обов’язок, сфера діяльності, призначення, роль.

Функції сільського господарства: *економічна* (економічна діяльність в аграрному секторі та галузях, що використовують сільськогосподарську сировину, метою якої є виробництво товарів та послуг); *соціальна* (забезпечення продовольчої безпеки; підтримка життєздатності сільських територій; розвиток культури, збереження культурних цінностей, звичаїв, традицій); *екологічна* (збереження сільськогосподарських ландшафтів та біорізноманіття).

Х

Характер аграрної політики – кінцево-цільові завдання, які має розв’язувати аграрна політика на кожному етапі розвитку аграрної економіки.

Холдингова компанія – це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств. Холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) вважається пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства, який перевищує 50 відсотків чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства, холдингової компанії.

Ц

Цінова волатильність – термін, відомий також як волатильність ринку. Відноситься до коливань цін на агропродовольчі товари на ринку. Високий рівень волатильності цін може викликати труднощі для фермерів: якщо вони не можуть бути впевнені в рівні цін у майбутньому, а отже

можуть не інвестувати в свої господарства, що загрожуватиме зниженням продуктивності та ефективності ферм.

Цінова еластичність попиту – це кількісне відображення реакції споживачів на зміну ціни на товари. Така реакція впливає з дії закону попиту, відповідно до якого споживачі скорочують придбання товарів при зростанні цін на них, і навпаки, придбають їх більше при зниженні цін.

Цінова стеля – це законодавчо встановлена максимальна ціна, за якою може продаватися товар.

Цінове регулювання – вплив держави на ринкове ціноутворення за допомогою законодавчих, адміністративних чи судових заходів з метою здійснення кон'юнктурної та структурної політики, приборкання інфляції, стимулювання виробництва, його модернізації, посилення конкурентоздатності національної економіки, пом'якшення соціальної напруги тощо.

Ціновий коридор – це інструмент політики, покликаний захищати внутрішній ринок від низьких світових цін через запровадження мита. Здійснюється шляхом запровадження верхньої та нижньої межі ціни на імпорتنі товари, і відповідно прийняття окремого рішення про застосування компенсаційної механізму (наприклад, митного збору) у випадках, коли світова ціна падає нижче нижнього рівня цін групи.

Ю

Юридична особа – це офіційно зареєстрована у встановленому порядку організація, яка володіє майном, може від свого імені набувати майнових і немайнових прав та виконувати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді, арбітражі, третейському суді, має закінчений бухгалтерський баланс, розрахунковий рахунок у банку, власну печатку, пройшла державну реєстрацію і має свій код у державному реєстрі.